

Εκδήλωση για την παρουσίαση της έκδοσης
από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας του βιβλίου
Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
Μουσείο Μπενάκη

Στις 9 Ιανουαρίου πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη, εκδήλωση για την παρουσίαση της δίτομης έκδοσης: **Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ**, που εκδόθηκε από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.

Το έργο παρουσίασαν: **Γιάννης Αλαβάνος**, Πρόεδρος ΤΕΕ, **Μυρτώ Αντωνπούλου-Μπογδάνου**, Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος, Πρόεδρος του Συνδέσμου Φίλων και Συνεργατών Κ. Δοξιάδη, **Ηλίας Μπεριάτος**, Καθηγητής, Πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Ενώσεως Αρχιτεκτόνων Χωροτακτών, **Ιωάννης Φραντζεσκάκης**, Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ, **Παναγής Ψωμόπουλος**, Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος, **Αθανάσιος Χατζόπουλος**, Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος, **Ουρανία Κλουτσινιώτη**, Αρχιτέκτων-Χωροτάκτης, Επιμελήτρια Επιστημονικής Επιτροπής Ειδικότητας Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΤΕΕ, **Απόστολος Δοξιάδης**, Μαθηματικός, Συγγραφέας, **Γιώτα Παυλίδου**, Αρχιαιονόμος Βιβλιοθηκονόμος, Υπεύθυνη του Αρχείου Δοξιάδη.
Συντονιστής: Παναγής Ψωμόπουλος.

Παναγής Ψωμόπουλος

Καλημέρα, καλή χρονιά.

Είμαι ευτυχής που με κάλεσαν να προεδρεύσω αυτής της συνεδριάσεως, έχοντας ως συμπροέδρους τον Πρόεδρο του Τεχνικού Επιμελητηρίου και την Πρόεδρο του Συνδέσμου Συνεργατών και Φίλων του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Το όνομά μου είναι Παναγής Ψωμόπουλος και είμαι ένας από τους παλιούς συνεργάτες του Δοξιάδη. Μπαίνοντας εδώ το πρωί, κάποιος φίλος μου είπε ότι ντύθηκα σαν.. να πάω να μεταλάβω. Η επίσημη εμφάνιση δεν είναι ανεξάρτητη από τη σημασία που έχει η σημερινή συγκέντρωση όλων μας εδώ.

Είναι εκδήλωση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας και γίνεται επί ευκαιρία της εκδόσεως ενός δίτομου πονήματος, με τίτλο: Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ, που περιλαμβάνει τις παρουσιάσεις και τις συζητήσεις από μία εκδήλωση που έγινε δύο χρόνια πριν, με την συμπλήρωση 30 χρόνων από τον θάνατο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Βεβαίως, δεν θα πω τίποτα για τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη. Είναι όλα σε όλους γνωστά.

Έχουμε, όμως, μία σειρά από ομιλητές. Κύριος και πρώτος ομιλητής είναι ο Πρόεδρος του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, κύριος Γιάννης Αλαβάνος.

Κύριε Αλαβάνε, σας παρακαλώ για τα πεντάλεπτα ή δεκάλεπτα δικά σας λόγια. Ευχαριστώ

Γιάννης Αλαβάνος

Ευχαριστώ εγώ. Καλή χρονιά σε όλους.

Δεν είμαι ο κύριος ομιλητής. Έχω την ευτυχία, να αισθάνομαι ως ο εκδότης, ή εν πάση περιπτώσει ο εκπρόσωπος του φορέα που εκδίδει αυτή τη δίτομη έκδοση, όπως είπε ο κύριος Ψωμόπουλος, ο Προεδρεύων, με την ευκαιρία της οποίας κάνουμε τη σημερινή συνάντηση.

Και θα ήθελα, καταρχάς, να ευχαριστήσω και τον Σύνδεσμο των Φίλων και Συνεργατών του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, που μας εμπιστεύτηκε την έκδοση, και όλους όσοι συνέβαλαν σε αυτή την πραγματικά καλή έκδοση.

Η δική μου παρέμβαση θα είναι μόνο για να εξηγήσω για ποιο λόγο το Τεχνικό Επιμελητήριο αισθάνεται πολύ μεγάλη ικανοποίηση για αυτή την, έστω, εκδοτική του παρουσία.

Τρεις είναι οι βασικοί λόγοι. Ο πρώτος, τον αναφέρει ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, μέσα στα πάρα πολλά, βέβαια, που μπορεί κανείς να επικαλεστεί από όσα έχει πει και που, επίσης, το έχουν πει και πάρα πολλοί, ότι: *μπορούμε να δράσουμε στο παρόν αν γνωρίζουμε καλά το παρελθόν.*

Εμείς ενδιαφερόμαστε πάρα πολύ για τις ρίζες που έχουμε, όχι σαν λαός μόνο, αλλά και σαν επιστημονικός κλάδος για τους ανθρώπους, οι οποίοι έχουν προσδιορίσει τις σημερινές μας θέσεις, που σε κάποιο σημείο, ίσως, θεωρούνται και αυτονόητες, αλλά στα χρόνια τους, κάθε άλλο παρά αυτονόητες ήταν.

Και εδώ μπορώ να πω ότι σκέψεις του Κωνσταντίνου Δοξιάδη δεν είναι ούτε σήμερα, αν όχι αυτονόητες, τουλάχιστον δεν έχουν καθιερωθεί, ενώ θα έπρεπε να καθιερωθούν στη συνείδηση όλων και στην πρακτική μας.

Για παράδειγμα, η σκέψη για τα πολυώροφα κτήρια, η αντίθεσή του, που δεν φαίνεται να είναι πολύ πειστική για τους αρχιτέκτονες. Είναι πολύ επίκαιρο θέμα, αυτών των εβδομάδων, η συζήτηση για το ύψος των κτηρίων και ίσως θα πρέπει να θυμηθούμε ξανά τις σκέψεις του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Ή το θέμα των δρόμων της Αττικής, των δρόμων του Υμηττού, για παράδειγμα, όταν είχε πει ο Δοξιάδης ότι όσο καλύτερα δίκτυα έχουμε και όσο ταχύτερα αυτοκίνητα, τόσο πιο πολύ απομακρύνεται ο άνθρωπος από το κέντρο της πόλης. Και επίσης σκέψεις του για τα εγκλήματα της αρχιτεκτονικής, σε σχέση με το τι θα έπρεπε να γίνει, για μία φιλική, προς τους ανθρώπους, πόλη.

Ή το γεγονός ότι η διδακτορική του διατριβή είχε να κάνει με την αρχαία πόλη, τα συμπεράσματα που έβγαλε και που παγκόσμια αναγνωρίστηκαν και τα οποία ακόμα δεν έχουν γίνει και στη δική μας συνείδηση, αυτών, δηλαδή, που δρουν στην εποχή μας απόλυτο κτήμα.

Είμαστε σήμερα εδώ στο Μουσείο Μπενάκη, που φιλοξενείται και το αρχείο του Δοξιάδη και έχει μία έκθεση για τον Τσαρούχη. Διάβασα ότι ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης θεωρούσε ως καλύτερο εγκώμιο την άποψη του Τσαρούχη, που ήταν φίλος του, όταν του έδειξε τα αρχιτεκτονικά σχέδια των γραφείων του και είπε: εγώ δεν διακρίνω κάτι αρχιτεκτονικό, αυτό το θεωρούσε πιο αρχιτεκτονικό, λέει, θεωρώντας ότι ήταν, φαντάζομαι, μία πολύ υψηλή σύνθεση συνολικότερα.

Εμείς, ως Τεχνικό Επιμελητήριο μπήκαμε μπροστά στο δίλημμα αν θα αφιερώσουμε δυνάμεις, για να παρουσιάσουμε στο σύνολό του το έργο των σημερινών δημιουργών, των Ελλήνων δημιουργών μηχανικών, είτε στην Ελλάδα είτε σε όλο τον κόσμο, ή θα παρουσιάσουμε το έργο αυτών που ουσιαστικά απέρχονται πια από την ενεργή δράση ή και δεν ζουν, δεν είναι πια μαζί μας.

Είπαμε ότι δεν θα κάνουμε το πρώτο, απλώς στις ημερίδες μας, στις εκδηλώσεις μας θα καλούμε τους Έλληνες, που ενεργοποιούνται σε όλο τον κόσμο. Όμως, το βάρος μας θα το δώσουμε σε αυτούς που έχουν δράσει μέχρι τώρα, γιατί ακριβώς θέλουμε να συνδέσουμε το παρόν με το παρελθόν.

Και αυτό το κάνουμε με μία σειρά εκδόσεων. Για όσους είστε μηχανικοί, θα το δείτε, ίσως, στο ενημερωτικό δελτίο. Παρουσιάζουμε το έργο των μηχανικών που ζουν τώρα, αλλά το βλέπουν και με ένα απολογιστικό τρόπο.

Αυτό έχει οδηγήσει στο να καταθέτουν πολύ σημαντικοί Έλληνες μηχανικοί τα αρχεία τους στο Τεχνικό Επιμελητήριο. Νομίζω ότι θα πρέπει να συνερ-

γαστούμε με το Μουσείο Μπενάκη, αυτά τα αρχεία να δίνονται στο Μουσείο Μπενάκη, το Μουσείο είναι πολύ καταλληλότερο από το Τεχνικό Επιμελητήριο να τα κρατά. Και το Τεχνικό Επιμελητήριο να συμβάλει σε αυτό, έτσι, ώστε οι Έλληνες μηχανικοί να έχουν μία ζωντανή σύνδεση με την πραγματική δουλειά όλων των μηχανικών που αξίζει τον κόπο, τουλάχιστον, η δουλειά τους να εκτίθεται σε μία διάρκεια χρόνου.

Το δεύτερο σημείο ξεκινάει, πάλι, αν θέλετε, από μία σκέψη του Κωνσταντίνου Δοξιάδη για το Ισλαμαμπάντ, την πόλη που ουσιαστικά ο ίδιος σχεδίασε και είπε ότι χτίζουμε για το παρόν αλλά σχεδιάζουμε για το μέλλον. Και ίσως βασικότερο από την σχέση παρελθόντος – παρόντος είναι η σχέση παρόντος –μέλλοντος.

Και το σημαντικότερο, νομίζω τώρα, είναι το όραμα, να έχουμε όλοι ένα όραμα. Όλοι λέμε ότι δεν πάει άλλο αυτή η κατάσταση, για το σύνολό της, με όποια οπτική και αν βλέπουμε την τρέχουσα πραγματικότητα στην Ελλάδα. Η βασικότερη ανατροπή που θα μπορούσε να γίνει, αν και ο όρος ανατροπή όταν πια έχει γίνει επίσημος όρος του Πρωθυπουργού μίας χώρας, μάλλον θα πρέπει να φεύγει από το δικό μας λεξιλόγιο για κάποιο χρονικό διάστημα, αλλά η βασικότερη ανατροπή, εν πάση περιπτώσει, είναι το να έχουμε οράματα.

Και ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ήταν μία εμβληματική προσωπικότητα σε αυτό τον τομέα.

Τώρα, στην εποχή μας που οι οικονομικές θεωρίες, ουσιαστικά, ανατρέπονται τελείως με τις παγκόσμιες εξελίξεις, οι λογικές του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, ενός ανθρώπου που εμφανίζεται, σύμφωνα με τα βιογραφικά του, να είναι σύμβουλος σε 40 κυβερνήσεις στον κόσμο, να έχει εργαστεί σε 4 ηπείρους, οι λογικές του είναι απόλυτα σημαντικές για εμάς τώρα, για εμάς τώρα που θέλουμε για τις παρεμβάσεις μας στο περιβάλλον να έχουμε μία συνολική οπτική, που θέλουμε να έχουμε για τη χωροταξία και την πολεοδομία μία συνολική λογική και όχι μόνο σημειακές, αλλά και αναγκαίες. Είναι απαραίτητες παρεμβάσεις αλλά μέσα σε μία συνολική λογική, που θέλουμε να αλλάξουμε τελείως τη δομή της τεχνικής παιδείας και που βλέπουμε ότι σε όλα αυτά τα θέματα οι σκέψεις που έχει κάνει ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης εδώ και πάρα πολλά χρόνια, δεκαετίες πίσω προφανώς, είναι απόλυτα επίκαιρες και μακάρι να τις είχαμε ακολουθήσει από τότε ή έστω να τις ακολουθήσουμε και τώρα.

Θέλουμε, λοιπόν, αυτή τη λογική του οράματος να την περάσουμε, να γίνει κτήμα μας ότι είναι αναγκαίο να σκεφτόμαστε και να παρεμβαίνουμε έτσι. Το λέω από την εμπειρία μου, αν θέλετε, και από αυτή τη θέση του Προέδρου του Τεχνικού Επιμελητηρίου.

Και σε σχέση με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης οτιδήποτε αφορά σε θέματα επικαιρότητας, έχουμε την αμέριστη κατανόηση και προβολή των θέσεων του Τεχνικού Επιμελητηρίου, αλλά οτιδήποτε έχει οραματική λογική είναι αδύνατο να το περάσουμε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που διαμορφώνουν, εν πάση περιπτώσει, και μία παιδεία σε όλο τον λαό, όχι μόνο στον δικό μας κλάδο.

Και το τρίτο σημείο, που θέλω να πω, για τους λόγους που είμαστε πολύ υπερήφανοι που κάνουμε (ως κλάδος) αυτή την έκδοση, είναι ότι ο Απόστολος Δοξιάδης στα κείμενά του μέσα αναφέρεται πολύ αναλυτικά, μάλλον ο ίδιος λέει ότι αναγκάζεται σε 15 λεπτά να παρουσιάσει θέματα που θα ήθελε πολύ μεγαλύτερο χρόνο να παρουσιάσει, για το πώς μία προσωπικότητα διαμορφώνεται και επηρεάζεται, ποια είναι τα στοιχεία.

Εμείς, λοιπόν, ως κλάδος των μηχανικών έχουμε κάποια χαρακτηριστικά, που οφείλονται στα θέματα και κυρίως, στο επίπεδο και στο είδος των σπουδών που έχουμε, οφείλεται ίσως και περισσότερο ακόμα στην επιθυμία να επιλέξει κάποιος το επάγγελμα του μηχανικού πριν καν μπει στα πολυτεχνεία, με ποια λογική, δηλαδή, κάποιος επιλέγει, όπου εκεί διαμορφώνεται, όχι μόνο από τα σύγχρονα επιτεύγματα της τεχνολογίας αλλά και από την αρχαία ελληνική μυθολογία και πώς βλέπει η κοινωνία των μηχανικών.

Αυτά τα χαρακτηριστικά μας διαμορφώνουν ως ένα κλάδο ορθολογιστών, ρεαλιστών και δημιουργών. Και με αυτή την έννοια μας κατατάσσουν ως μηχανικούς συνολικά, παρά τις ιδιομορφίες, βέβαια, που έχει ο κάθε κλάδος ειδικότερα, μας κατατάσσουν στο κομμάτι που τάσσεται με την προοδευτική αντίληψη στην αντιμετώπιση ενός ζητήματος. Και αν δει κανείς την ιστορία του κλάδου του δικού μας, είναι έτσι πραγματικά. Το ερώτημα που μπαίνει είναι: η φαντασία και η ουτοπία μπαίνουν στον δικό μας χώρο; Πραγματικά μπαίνουν. Και εκεί είμαστε υποχρεωμένοι να δούμε τους ανθρώπους που έχουν επηρεάσει τα χαρακτηριστικά του δικού μας κλάδου πόσο πραγματικά είχαν σύνδεση με το θέμα της ουτοπίας και της φαντασίας.

Και του Κωνσταντίνου ο Δοξιάδη, θα το ακούσετε από τους επόμενους ομιλητές, είμαι βέβαιος, ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά του αυτό. Συνδύαζε τον ορθολογισμό, τον ρεαλισμό με την ουτοπία και τη φαντασία με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Και για αυτό εμείς θέλουμε να αναδεικνύουμε αυτές τις προσωπικότητες. Θέλουμε να γίνουν κτήμα όλων των Ελλήνων μηχανικών και ακόμα ευρύτερα.

Αυτοί ήταν, λοιπόν, οι λόγοι που οδηγηθήκαμε στην έκδοση. Θέλω να πω δύο ακόμα σημεία και τελιώνω.

Το πρώτο είναι ότι υπάρχουν κείμενά του Κ Δοξιάδη στις εκδόσεις του Τεχνικού Επιμελητηρίου, μία από αυτές είναι στα Τεχνικά Χρονικά το 1942, σε μία περίοδο που είχε δραστηριοποιηθεί πάρα πολύ, την περίοδο της Κατοχής, και με δική του έκδοση με θέματα Αντίστασης και με θέματα επιστήμης, όπου είχε διαφοροποιήσει τον όρο χωροταξία από τον όρο χωροδομία και τον επέβαλε ουσιαστικά, ένα όρο που πια είναι πολύ κοινός σε εμάς.

Το δεύτερο σημείο είναι ότι θέλω να πω για μία παρέμβαση που κάνουμε τώρα και αξίζει ίσως τον κόπο να ζητήσουμε και τη δική σας συνηγορία, δεδομένου μάλιστα ότι για τη δική μας εποχή, μιλάω για την δική μου γενιά, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το γραφείο του, όλο το συγκρότημα, ήταν κάτι μυθικό.

Όπως, πάλι, με δέος, διάβασα, ότι ο Δοξιάδης αντιμετώπισε τον Πικιώνη. Νομίζω ότι όλοι οι μηχανικοί αντιμετώπιζαν με απόλυτο δέος τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη και τον οργανισμό που είχε συστήσει.

Η παρέμβασή μας, λοιπόν, αφορά στο συγκρότημα των γραφείων του Δοξιάδη, για το οποίο ζητάμε από το Υπουργείο Πολιτισμού να προχωρήσει άμεσα στην κήρυξή του ως διατηρητέου, για να διατηρηθεί τουλάχιστον η χαρακτηριστική δομή των όψεων και του περιβάλλοντα χώρου του συγκροτήματος και να επιβάλει την αναστολή των οικοδομικών εργασιών στο οικόπεδο μέχρι την ολοκλήρωση της κήρυξης, γιατί φοβόμαστε ότι όπως καταστρέφουμε πάρα πολλά στοιχεία αυτού που θα πρέπει να συνθέτει την μνήμη αλλά και την προσωπικότητα ενός λαού πια, θα καταστρέφουμε και αυτά τα κτήρια.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε, για την περιεκτική παρουσίαση των προθέσεων και των αποτελεσμάτων που είχατε σε αυτή την προσπάθεια που είναι πράγματι αξιόπαινη. Μ' όλο που δεν είναι ο ρόλος μου εδώ να μιλήσω, θέλω να τονίσω ένα δύο πράγματα, με αφορμή τα όσα είπατε.

1) Αναφερθήκατε στον όρο “ουτοπία” σαν έκφραση των ιδεών του Κ. Α. Δοξιάδη για το μέλλον. Εκείνος, όμως, έκανε χρήση άλλων όρων και είχε διαφορετική άποψη για τον όρο “ουτοπία”.

Με τη θεωρία και την πράξη στην Οικιστική επιστήμη αναφερόταν πάντοτε στον χώρο. Και το σύνολο αυτό -εφαρμογής των ιδεών του -το αποκαλούσε “εντοπία”. Ουτοπία για τον ίδιο ήταν κυριολεκτικά “ου-τόπος”. Ένα σύνολο ιδεών χωρίς την εφαρμογή στον χώρο, γιαυτόν ήταν κάτι που δεν θεωρούσε σοβαρό. Η “εντοπία” για τον Δοξιάδη θα ήταν το σύνθημα και το μήνυμα για το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον.

2) Μιλήσατε για τη σημασία που έχει το παρελθόν για το παρόν, αλλά επεκταθήκατε και για πολλά πράγματα στο μέλλον και ως προς τις εκδόσεις και ως προς άλλες δραστηριότητες του Τεχνικού Επιμελητηρίου. Το ίδιο έκανε και εκείνος. Για τον Δοξιάδη, κάθε προσπάθεια ήταν ένα δημόσιο μάθημα για το παρόν και για το μέλλον.

Πολλά λέω.

Έχουμε τώρα την Πρόεδρο του Συνδέσμου Φίλων και Συνεργατών του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, την κυρία Μυρτώ Αντωνοπούλου – Μπογδάνου, που είναι συμμαθήτριά μου, αλλά δεν έχουμε καμιά σχέση ηλικίας, όπως συμβαίνει με όλες τις κοπέλες άλλωστε.

Μυρτώ Αντωνπούλου-Μπογδάνου

Καλημέρα σε όλους. Αισθάνομαι πραγματικά σαν να βρίσκομαι στην συνέχεια του συνεδρίου που κάναμε το 2007 σχεδόν την ίδια ημερομηνία, τον Ιανουάριο, γιατί είναι τα ίδια πρόσωπα, στον ίδιο χώρο και με το ίδιο θέμα: «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του».

Η αφορμή βέβαια είναι διαφορετική. Είχαμε την τύχη το Τεχνικό Επιμελητήριο να μας κάνει δώρο, όχι μόνο σε εμάς και όχι μόνο στον τεχνικό κόσμο, αλλά σε όλους, -γιατί είναι πολύ χρήσιμο αυτό το βιβλίο και οι ιδέες του Δοξιάδη-, αυτή την έκδοση των δύο τόμων που περιέχει όχι απλά τις ομιλίες, τα 15λεπτα που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο, αλλά κείμενα τα οποία αποτελούν ολοκληρωμένες μελέτες και έγιναν ειδικά για το συνέδριο.

Όταν τελειώσε, λοιπόν, το συνέδριο, βρεθήκαμε με δύο τεράστια ντουσιέ, με όλες αυτές τις μελέτες που τις είχαμε ζητήσει και δεν ήταν δυνατόν να τις κλείσουμε σε ένα ντουλάπι και να είναι άχρηστες.

Απευθυνθήκαμε στο Τεχνικό Επιμελητήριο και θέλουμε να ευχαριστήσουμε και προφορικά τον Πρόεδρο του Επιμελητηρίου, τον κύριο Αλαβάνο που ενέκρινε την έκδοση, καθώς και την επιτροπή Εκδόσεων, στην οποία υποβάλαμε και εξηγήσαμε το περιεχόμενο και έκανε θετική εισήγηση για την έκδοση.

Και βεβαίως αυτά δεν έφταναν για να φτάσουμε στο σημείο να έχουμε αυτούς τους δύο τόμους, σε τόσο καλή εκτέλεση και απόδοση.

Τα περισσότερα κείμενα τα είχαμε, αλλά ήθελαν πάρα πολύ διόρθωση, έπρεπε να ξαναστείλουμε στους ομιλητές, που ήταν και σκορπισμένοι σε όλη την υφήλιο. Πρόκειται για 48 διαφορετικούς ομιλητές.

Το εγχείρημα ανέλαβε το Τμήμα Εκδόσεων του Τεχνικού Επιμελητηρίου με την υπεύθυνη, την κυρία Γιώτα Καζάζη, με την οποία συνεργαστήκαμε εξαιρετικά και έχουμε παραμείνει πολύ καλοί φίλοι.

Και θέλω να τονίσω όχι μόνο την ικανότητά της και την εμπειρία της, αλλά την απεριόριστη υπομονή της. Διότι ήταν πάρα πολύ δύσκολο να πείσουμε μερικούς να μας δώσουν τα κείμενά τους. Μπορώ να πω μάλιστα ότι μερικοί τα υπαγόρευσαν στην κυρία Καζάζη. Άλλοι, τέλος πάντων, δεν μπόρεσαν να μας τα στείλουν, κάναμε απομαγνητοφωνήσεις.

Δουλέψαμε και στον Σύνδεσμο, βέβαια, αρκετά άτομα, γιατί έπρεπε να κάνουμε διορθώσεις, να δούμε αν υπάρχουν όλες οι ομιλίες. Μερικά κείμενα ήταν πάρα πολύ μεγάλα, μέχρι και 60 σελίδες. Ήταν ολόκληρα βιβλία και έπρεπε να συντομευτούν. Ξαναπήγαν πίσω στους ομιλητές για διόρθωση. Οι εικόνες, ποτέ δεν ήταν καλές γιατί ήταν από σκαναρίσματα από άλλες εκδόσεις, γιατί δεν έχουμε πρωτότυπα.

Και όλα αυτά η κυρία Καζάζη τα φρόντισε πάρα πολύ καλά και βγήκε αυτή η έκδοση, η οποία δεν είναι μόνο ενδιαφέρουσα ή ωραία, και ευχάριστη να την διαβάξεις. Βρίσκω ότι είναι και πάρα πολύ χρήσιμη, όχι μόνο για τους τεχνικούς, όχι μόνο για τους επαγγελματίες, αλλά κυρίως για τους μελλοντικούς επαγγελματίες, τους σπουδαστές.

Αυτά που διαβάζουμε μέσα στην έκδοση αποπνέουν την προσωπικότητα του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, που είχε αυτό τον φοβερό ενθουσιασμό και το όραμα, όπως είπε και ο κύριος Αλαβάνος, που το μετέδιδε σε όλους. Και όχι μόνο τότε, αλλά ακόμα και σήμερα. Όταν βρισκόμαστε μεταξύ μας, αισθανόμαστε ακριβώς όπως όταν βρισκόμαστε τότε στο γραφείο και δουλεύαμε. Όταν διαβάζουμε κείμενα είτε για τον Δοξιάδη, είτε τα βιβλία του, είτε δουλεύουμε πάνω σε αυτά, αισθανόμαστε ακριβώς την ίδια αγαλλίαση.

Θα αναφερθώ εδώ σε ένα υπέροχο κείμενο που υπάρχει μέσα στο βιβλίο, στο τέλος, του Λεωνίδα του Γεωργακόπουλου, ο οποίος χάθηκε λίγο αργότερα μετά το συνέδριο. Μίλησε στο συνέδριο, γλυκύτερος άνθρωπος, ήταν νομικός σύμβουλος του Δοξιάδη, και ο τίτλος της της ομιλίας του ήταν «Η τέχνη της ανάτασης».

Αυτό το μικρό κείμενο, λοιπόν, δίνει ακριβώς αυτό που ενέπνεε ο Δοξιάδης σε όλους όσοι ήταν γύρω του. Και αυτό το κουβαλάμε ακόμα. Το αισθανόμαστε ακόμα και κυριολεκτικά μας λείπει. Είναι κάτι που δεν βρίσκεται.

Όπως είπε ο κύριος Αλαβάνος, δεν υπάρχουν πια οράματα, δεν δουλεύουμε πια με οράματα. Δουλεύουμε με συμβόλαια, για τα χρήματα, για να τελειώσουμε. Δεν ήταν έτσι τότε. Δηλαδή, αισθανόμασταν πραγματικά ότι συμμετείχαμε σε κάτι πάρα πολύ σημαντικό, το οποίο έχει μείνει μέχρι σήμερα.

Όπως είπα, αισθάνομαι σαν να είναι μία συνέχεια. Και αυτό το βιβλίο είναι μία συνέχεια. Περιέχει μέσα τις απόψεις και τις αρχές του Δοξιάδη. Περιέχει μεγάλες λεπτομέρειες για τη συγκρότηση των γραφείων και των σχολών. Αλλά δεν περιέχει αρκετά δείγματα των έργων του Δοξιάδη.

Ξεφυλλίζοντας τα φυλλάδια που εκδιδόντουσαν κάθε μήνα, κάθε δύο μήνες, κάθε τρεις μήνες, το DA Review, το Newsletter, που είχαν μέσα όλα τα έργα και την πρόοδό τους, βλέπω μία απειρία έργων που θα μπορούσαν, πιστεύω, να εκδοθούν και αυτά με ένα μικρό κείμενο και με δύο τρεις εικόνες, και αν ήταν δυνατόν και με τα ονόματα από τις ομάδες που δούλεψαν για να γίνουν όλα αυτά τα έργα, που δεν αναφέρονται σχεδόν πουθενά. Τώρα ο Νάσος Χατζόπουλος ετοιμάζει ένα κατάλογο με όλους τους συνεργάτες που πέρασαν από τα γραφεία του Δοξιάδη ανά τον κόσμο.

Θα ήθελα πάρα πολύ να δω ένα είδος, δεν ξέρω πώς να το ονομάσω, μικρή εγκυκλοπαίδεια, ένα ευρετήριο με όλα τα έργα που εκπονήθηκαν στα γραφεία σε όλο τον κόσμο, άσχετα αν έγιναν ή αν δεν έγιναν. Μία συνοπτική περιγραφή με ένα δύο σχέδια, ακριβώς όπως ήταν μέσα σε αυτά τα Newsletters, που ήταν πάρα πολύ κατατοπιστικά. Με αυτόν τον τρόπο θα είχε κανένας την συνολική εικόνα του τι παρήχθη από αυτό το γραφείο και από αυτόν τον άνθρωπο.

Θα ήθελα τώρα να διαβάσω, γιατί δεν θέλω να παραφράζω, τους σκοπούς του Συνδέσμου, και να πω ότι δεν σταματάμε εδώ, εξακολουθούμε να δουλεύουμε για αυτούς τους σκοπούς.

Ο πρώτος σκοπός που έχουμε βάλει στο καταστατικό μας είναι «η ανάδειξη και η αξιοποίηση του έργου του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και των συνεργατών του και η ενεργοποίηση φίλων γύρω από τα θέματα των ανθρωπίνων οικισμών».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήσαμε το συνέδριο, εκδόθηκε αυτό το

βιβλίο και συνεχίζουμε, αν μπορούσαμε, να προσθέσουμε και όλα τα υπόλοιπα έργα, τα οποία δεν υπάρχουν συγκεντρωμένα.

Οι αρχές του και η θεωρία του υπάρχει και στα δικά του βιβλία, τα τέσσερα κόκκινα βιβλία που έγραψε, στην έκδοση που επιμελήθηκε ο Αλέξανδρος Κύρτης, καθώς και μέσα σε αυτούς τους δύο τόμους που εκδόθηκαν τώρα.

Ο δεύτερος σκοπός είναι «η συγκέντρωση, κωδικοποίηση και αξιοποίηση αρχειακού υλικού που αφορά στη δράση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη με τους κατά καιρούς συνεργάτες του και η όλη προβολή της ιστορικής διαδρομής και προσφορά τους».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, επίσης, μαζεύουμε υλικό, έχουμε μαγνητοφωνήσεις συνεντεύξεων που έκανε η Ευφροσύνη Δοξιάδη, και που θέλουν τρομακτική δουλειά για να απομαγνητοφωνηθούν και να φτάσουν στο σημείο να κυκλοφορήσουν. Έχουμε κείμενα αναμνήσεων από τους παλιούς συνεργάτες, μερικά από τα οποία συμπεριλαμβάνονται μέσα στο βιβλίο. Κάνουμε τώρα αυτόν τον κατάλογο των συνεργατών και προσπαθούμε να τον συμπληρώσουμε με τις ειδικότητες και με τις εθνικότητες όλων των συνεργατών.

Γενικά προσπαθούμε ό,τι υπάρχει σκόρπιο ή δεν είναι στο αρχείο του Δοξιάδη εδώ στο Μουσείο Μπενάκη, να το συμμαζέψουμε για να μη χαθεί. Έχουμε και μερικά πρωτότυπα σχέδια. Εγώ έχω χάρτες της Οικουμενόπολης, όπως τους είχα σχεδιάσει, κατακίτρινους τώρα. Έχουμε διάφορα ραπόρτα. Όλα αυτά θα μπορούσαμε κάποια στιγμή να τα μαζέψουμε και να υπάρχουν, να μην χαθούν.

Και ο τρίτος σκοπός είναι «η διατήρηση και η ανάπτυξη φιλικών δεσμών και σχέσεων και του πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των μελών του Συνδέσμου, οι οποίες δημιουργήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα της εργασίας τους στον Όμιλο Δοξιάδη».

Και αυτό το κάνουμε. Κάνουμε πολύ συχνά διοικητικά συμβούλια. Είναι 7μελές Διοικητικό Συμβούλιο και δύο αναπληρωματικά μέλη, και είναι σχεδόν όλοι παρόντες πάντα στα συμβούλια. Οργανώνουμε συνεστιάσεις, εκδρομές, μία έχουμε κάνει μέχρι στιγμής στα Άσπρα Σπίτια πάρα πολύ πετυχημένη, αλλά ελπίζουμε να κάνουμε και άλλες.

Η ενασχόλησή μας με αυτό το θέμα μας είναι πάρα πολύ ευχάριστη. Παρόλο που όλοι έχουμε τις δουλειές μας, δεν αμελούμε να μιλάμε μεταξύ μας και να σκεφτόμαστε τι άλλο μπορούμε να κάνουμε.

Δεν έχω τίποτα άλλο να πω. Να ευχαριστήσω μόνο άλλη μία φορά το Τεχνικό Επιμελητήριο και όλους εσάς που είστε εδώ, καθώς και όλους τους ομιλητές που πήραν μέρος στο συνέδριο του 2007.

Τέλος, να σημειώσω ότι όσοι από τους ομιλητές δεν έχουν πάρει τα βιβλία αυτά τα δικαιούνται και μπορούν να τα πάρουν από την είσοδο. Αυτά είχα να πω. Ευχαριστώ πολύ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Πολύ ωραία μας τα είπατε. Αλλά θα μιλήσω πάλι, αυτή τη φορά επί προσωπικού. Είπε η Μυρτώ (και μάλιστα λοξοκοιτάζοντάς με) - ότι κάποιος δεν μπορούσε να δώσει τα κείμενά του εγκαίρως- ότι τα υπαγόρευε στην κα Καζάζη κλπ.

Εξηγούμαι λοιπόν. Στην τριήμερη εκδήλωση, όπου αναφέρεται η δίτομη έκδοση του ΤΕΕ, η οργανωτική ομάδα είχε καταρτίσει ένα πρόγραμμα, βασισμένο σε χρόνο 15 λεπτών για την παρουσίαση κάθε έργου του γραφείου Δοξιάδη. Αλλά ο Οργανισμός Δοξιάδη δεν ήταν μόνο το γραφείο Δοξιάδη. Ήταν και ο Αθηναϊκός Τεχνολογικός Όμιλος. Και τα δύο με επιτυχή δράση και διάρκεια πάνω από 40 χρόνια. Τάφερε η τύχη, όμως, να πρέπει εγώ να αναφερθώ σε ένα μεγάλο πλήθος δραστηριοτήτων, προγραμμάτων του ΑΤΟ - σχολές πολιτιστικά προγράμματα, δραστηριότητες του Αθηναϊκού Κέντρου Οικιστικής και τόσα άλλα, μέσα σε ένα τέταρτο. Τα είπα, βέβαια, τελείως περιληπτικά. Μετά όμως μου είπαν: τώρα πρέπει να τα γράψεις, Εγώ, λέω, δεν μπορώ να γράψω. Δεν έχω ούτε τον χρόνο, ούτε τα μέσα, ούτε τις πηγές διαθέσιμες.

Και ευτυχώς που ήταν αυτό το θαυμαστό πλάσμα, η Γιώτα Καζάζη που με έπεισε λέγοντας: Κύριε Ψωμόπουλε, θα έρχεστε στο γραφείο μου (στην οδό Σόλωνος, δίπλα στη Νομική Σχολή), κάθε απόγευμα και θα γίνουν όλα. Έπαιρνα μαζί μου και ό,τι υλικό είχα, παλιές εκδόσεις, σημειώσεις κλπ, και δουλεύαμε μαζί. Αυτό γινόταν σχεδόν καθημερινά, για μεγάλο χρονικό διάστημα, πάνω από τρεις μήνες. Είχαμε πέσει και σε μία άσχημη περίοδο, με τις εξεγέρσεις του Δεκεμβρίου, όπου με δυσκολία φεύγαμε αργά τα βράδια.

Λοιπόν, Μυρτώ μου, η αιτία είναι μερικώς ο Σύνδεσμος, μερικώς εγώ και μερικώς η ανάγκη που αισθάνθηκα να γράψω αυτά τα πράγματα. Και έψαξα όλα τα αρχεία που υπάρχουν. Αυτά όσα είχα να πω “επί προσωπικού”.

Τώρα ένα σχόλιο θα κάνω σε όσα αναφέρθηκες, που είναι σοβαρό για το μέλλον. Όλα τα γραπτά και οι μελέτες του Κ. Δοξιάδη, και του Οργανισμού υπάρχουν ήδη διαθέσιμα στα αγγλικά και όποιος ενδιαφέρεται μπορεί να έχει προσπέλαση σ'αυτά. Η μεγάλη συμβολή αυτής της προσπάθειας που παρουσιάζουμε σήμερα είναι ότι τα περισσότερα κείμενα είναι γραμμένα στα ελληνικά και ότι οι δύο τόμοι έκδοσης ΤΕΕ μαζί με τις μεταφράσεις κειμένων του Δοξιάδη που περιέχονται στο μεγάλο βιβλίο που έβγαλε ο Ίκαρος με τον Απόστολο και υπεύθυνο της έκδοσης τον Αλέξανδρο-Ανδρέα Κύρτση, και το ειδικό τεύχος του ΑΝΤΙ αφιερωμένο στον Δοξιάδη, που εκδόθηκε πριν πεθάνει ο πολύ αγαπητός Χρήστος. Παπουτσάκης, αποτελούν σπουδαία βάση για όσους Έλληνες επιθυμούν να ενημερωθούν για το έργο του Δοξιάδη.

Σημασία θα είχε να μπορούσαμε να κάνουμε κάτι που να εντοπίσουμε την επίπτωση των ιδεών του Δοξιάδη, στην ελληνική πραγματικότητα. Υπάρχουν έργα πολλά στα οποία μπορούμε να προσφύγουμε απευθείας, όπως τα χωροταξικά και άλλα, τα οποία αγνοήθηκαν παντελώς, ακόμα και στην τελευταία προσπάθεια για τη Διατύπωση του Χωροταξικού της Ελλάδας.

Αυτό είναι ένας μόνο στόχος. Βέβαια, η Μυρτώ είπε και διάφορα άλλα, που από ό,τι κατάλαβα “τα λέει στην πεθερά για να τα ακούσει η νύφη”. Στο μέλλον, με άλλα λόγια, δεν αποκλείεται “να μάς λουστείτε ξανά εσείς κύριε Πρόεδρε του Τεχνικού Επιμελητηρίου”. Αλλά μακάρι. Αξίζει τον κόπο.

Έχουμε σειρά από άλλους ομιλητές και δεν μπορούμε να καθυστερήσουμε άλλο. Δεν ξέρω αν η σειρά που είναι σημειωμένη στην πρόσκληση πρέπει να ακολουθηθεί. Εγώ, πάντως, θα καλέσω τον καθηγητή, κύριο Ηλία Μπεριάτο, Πρόεδρο του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Ενώσεως Αρχιτεκτόνων Χωροτακτών, να λάβει τον λόγο. Πόσα λεπτά θέλεις, Ηλία;

Ηλίας Μπεριάτος

Όσα θέλετε εσείς.

Παναγής Ψωμόπουλος

Πέντε λεπτά και κάτι.

Ηλίας Μπεριάτος

Καταρχάς, θέλω να ευχαριστήσω για την πρόσκληση το Τεχνικό Επιμελητήριο και τον Σύνδεσμο Συνεργατών και Φίλων του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Και να δηλώσω ότι, προσωπικά μιλώντας, έχω στιγματιστεί, με την καλή έννοια, από την παρουσία και το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, γιατί σε μία τρυφερή ηλικία, τη φοιτητική, δούλεψα εκεί, σε αυτό το γραφείο, και έχω αναμνήσεις τις οποίες έχω καταθέσει, για να μη σας κουράζω, στους χαιρετισμούς του πρώτου τόμου της έκδοσης, εκεί όπου μου έκανε την

τιμή να τις περιλάβει η οργανωτική επιτροπή.

Αλλά, επειδή εδώ βρίσκομαι και ως εκπρόσωπος της Διεθνούς Εταιρείας Πολεοδομών και Χωροτακτών, (International Society of City and Regional Planners -ISOCARP), θα ήθελα να πω και να θυμίσω ότι ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, μέσα στην πολυσχιδή του δράση, ανάμεσα σε όλα τα άλλα, υπήρξε και ένα από τα πέντε- έξι ιδρυτικά μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας της ISOCARP. Ο Καθηγητής Αραβαντινός που είναι εδώ, μπορεί να το βεβαιώσει, αφού είναι εκείνος που στην Ελλάδα ξεκίνησε το θέμα αυτό και συμμετείχε σε όλα ιδρυτικά συνέδρια και συναντήσεις.

Και είναι ευχάριστη έκπληξη, ξέρετε, όταν πηγαίνουμε στα διάφορα διεθνή συνέδρια και βλέπουμε εκεί ανθρώπους που ζουν ακόμα και δραστηριοποιούνται στον κλάδο μας, (όπως ο Detlef Kammeier που κινείται από τη Γερμανία μέχρι τη μακρινή Ταϊλάνδη, ο Federico Malussardi στη Ρώμη, ο Costa Lobo στην Πορτογαλία κ.ά) να σου μιλάνε για τον Δοξιάδη και για τα περιοδικά που ίδρυσε όπως το Ekistics και να ρωτούν τι γίνεται τώρα στην Ελλάδα.

Άρα, λοιπόν, αυτό πρέπει να το σημειώσουμε σαν ένα δείγμα αυτής της διαχρονικής επιρροής, της ιστορίας και του έργου του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Για αυτό, κυρία Πρόεδρε του Συνδέσμου, θα ήθελα να σας πω ότι και ως ελληνικό τμήμα της ISOCARP να θεωρήσετε ότι είμαστε συνεργάτες και συμπαραστάτες σας στις όποιες προσπάθειες κάνετε στο μέλλον.

Θα ήθελα να πω και δύο κουβέντες για το βιβλίο, αν μου επιτρέπετε.

Θα ήθελα να δώσω, καταρχάς, συγχαρητήρια στο ΤΕΕ μέσω του παριστάμενου Προέδρου του, του κ. Γιάννη Αλαβάνου γιατί με την έκδοση αυτή και γενικά με τέτοιες ενέργειες και δράσεις όπως αυτή το επιμελητήριο καταξιώνεται στην κοινωνία ως τεχνικός και επιστημονικός σύμβουλος της Πολιτείας και ως φορέας προαγωγής της επιστημονικής και τεχνικής γνώσης. Και ελπίζω ότι παρόμοια δείγματα δράσης θα μπορούμε να έχουμε και στο μέλλον όπως μας είπε ο κ. Πρόεδρος.

Τώρα θέλω να συγχαρώ τους επιμελητές των τόμων και ειδικά την κυρία Γιώτα Καζάζη. Νομίζω, ότι το βιβλίο είναι αρκετά καλά δομημένο σε τρεις ενότητες: η πρώτη αναφέρεται στον άνθρωπο Δοξιάδη, την προσωπικότητά του, τον οργανισμό που δημιούργησε, (και εδώ η συμβολή της κυρίας Αντωνοπούλου -Μπογδάνου είναι αρκετά σημαντική), την εκπαίδευση, την έρευνα κλπ. Στη δεύτερη ενότητα περιέχεται η οικιστική θεωρία. Και εδώ έχουμε συμβολές συναδέλφων, συγνώμη αν δεν μπορώ να τους αναφέρω όλους, αλλά όλοι είναι πολύ σημαντικοί, όπως ο συνάδελφοι Σαρηγιάννης, Συμεών, Χατζόπουλος, Περτσεμλίδης και άλλοι. Και τέλος στην τρίτη ενότητα είναι η ανάλυση των projects, δηλαδή των έργων και των προγραμμάτων, που και αυτή είναι πολύ σημαντική, με συμβολές καθηγητών όπως των συναδέλφων Α. Λαγόπουλου, Δ. Οικονόμου, Σ. Κονταράτου, Γ. Φραντζεσκάκη και πολλών άλλων.

Πραγματικά όλη αυτή η εργασία που αποτυπώνεται στους δύο αυτούς τόμους θέλει πολύ μελέτη από όλους μας. Για να τους μελετήσει κανείς σε βάθος χρειάζεται χρόνο γιατί όλα αυτά τα άρθρα -και αυτό θέλω να τονίσω- έχουν σημαντική πληροφόρηση και ενημέρωση από διαφορετικές οπτικές. Όλοι οι αξιόλογοι επιστήμονες και ειδικοί που γράφουν, έχουν ένα κριτικό λόγο και μία διεπιστημονική, πολυτομεακή, πολυδιάστατη προσέγγιση, η οποία, θα έλεγα, αντανακλά και εκφράζει ακριβώς την πολυμορφία του έργου του ίδιου του Δοξιάδη.

Και ακόμα κάτι που σκέφτομαι ξεφυλλίζοντας αυτούς τους δύο τόμους είναι πώς αυτός ο διεθνής Έλληνας, ο Κ. Δοξιάδης, κατάφερε σε τόσο λίγο διάστημα να κάνει τόσα πολλά πράγματα.

Αρκεί να δει κανείς αυτό που δημιούργησε, από τις αρχές της δεκαετίας του '50 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60, (και που αναλύεται στην εισήγηση της κυρίας Μπογδάνου-Αντωνοπούλου), δηλαδή την εταιρεία Doxiadis Associates, το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής, τον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο, το Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο, τους computers, τις διάφορες σχολές κλπ. Όλα αυτά τα προγράμματα όχι μόνο δημιουργήθηκαν αλλά και αναπτύχθηκαν και στελεχώθηκαν μέσα σε μία δεκαετία! Αυτό, λοιπόν, είναι ένα αξιόλογο επίτευγμα.

Επίσης μέσα τα άρθρα των αξιόλογων επιστημόνων που γράφουν σε αυτούς τους δύο τόμους, βλέπει κανείς και ένα άλλο χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας Δοξιάδη: πώς συνδέεται η θεωρία με την πράξη. Αυτή η υπόθεση που ταλανίζει το σινάφι μας και μας προβληματίζει κάθε λίγο, δηλαδή πώς χωρίς πράξη δεν μπορεί να έχουμε θεωρία και χωρίς θεωρία δεν μπορεί να έχουμε καλή πράξη, αυτό ακριβώς φαίνεται μέσα από αυτές τις εισηγήσεις.

Ένα άλλο, επίσης, σημείο, που νομίζω ότι το είδα στην εισήγηση του Σάββα Κονταράτου, είναι πώς ο Δοξιάδης υπήρξε ορθολογιστής και μοντερνιστής ταυτόχρονα, αλλά με τάσεις και προς την παραδοσιακή πολεοδομία και προς την μεταμοντέρνα πολεοδομία. Δηλαδή, ζούσε και δούλευε στο παρόν αντλώντας από το παρελθόν και προφητεύοντας το μέλλον. Αυτή είναι η φιλοσοφία που έκανε πραγματικά το έργο του Δοξιάδη να επηρεάσει πολλούς, είτε το ομολογούν, είτε όχι. Υπάρχει δηλαδή μία τεράστια επίδραση που βλέπουμε μετέπειτα στα γραπτά και άλλων επιφανών του κλάδου μας.

Δεν ξέρω πραγματικά αν ο Σύνδεσμος έχει κάποια επαφή ή έχει κάνει κάτι, αλλά επειδή ο Δοξιάδης ήταν από τους λίγους ανθρώπους που μίλησαν τόσο πολύ για τους ανθρώπινους οικισμούς, θα πρότεινα κάποια σύνδεση με το Habitat του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Γιατί, ανεξάρτητα αν διαφωνεί ή συμφωνεί κανείς, όλη αυτή η ιστορία, όλη αυτή η φιλοσοφία, αλλά και όλη αυτή η ορολογία που δημιουργήθηκε τότε (Ekistics, Δυνάπολις, Οικουμενόπολις κλπ) όλα αυτά τα θέματα και τα δίκτυα, σε μία εποχή που ακόμα δεν είχε μιλήσει κανείς γι' αυτά , τουλάχιστον εδώ, αποτελούν μια πραγματική κληρονομιά.

Θα μπορούσε λοιπόν και θα έπρεπε να υπάρξει κάποια κοινή εκδήλωση, κάποια

σχέση με το Habitat. Και το προτείνω αυτό στο Σύνδεσμο για να το εντάξει μέσα στον προγραμματισμό του γιατί είναι κάτι που τιμά και την χώρα μας.

Τελειώνοντας αυτό το σύντομο χαιρετισμό για το θέμα του βιβλίου και το έργο του Δοξιάδη, θα ήθελα επίσης να πω ότι οι δύο αυτοί τόμοι, που πραγματικά είναι πολύ σημαντικοί, αποτελούν μία συμβολή πολύτιμη στην ιστορία της πολεοδομίας και της χωροταξίας στην Ελλάδα, που μπορεί να είναι μικρή σε σχέση με άλλες χώρες, αλλά είναι πολύ πλούσια σε γεγονότα και σε ανθρώπους και αξιόλογους επιστήμονες, πολλοί από τους οποίους βρίσκονται εδώ αυτή την στιγμή, αλλά και πολλούς άλλους. Όπως επίσης το γεγονός ότι οι συνεργάτες του Δοξιάδη, και η σχολή του, έχουν μπολιάσει διάφορους χώρους, είτε στο επαγγελματικό, είτε στο επιστημονικό, είτε στο ακαδημαϊκό πεδίο, στην Ελλάδα.

Για το λόγο αυτό το βιβλίο είναι χρήσιμο σε κάθε βιβλιοθήκη, όχι μόνο σε κάθε κοινή βιβλιοθήκη αλλά και στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες. Μην ξεχνάτε ότι έχουμε τώρα 8 αρχιτεκτονικές σχολές, 2 σχολές πολεοδομίας χωροταξίας, 2 σχολές γεωγραφίας. Δηλαδή έχουμε περίπου 12 σχολές που ασχολούνται με το χώρο και με σχετικά θέματα. Άρα, λοιπόν, είναι χρήσιμο στους σπουδαστές, στους φοιτητές και σε όλους όσοι ασχολούνται με αυτό το αντικείμενο.

Θα ήθελα να τελειώσω λέγοντας ότι, το κυριότερο, όπως είπε και ο Πρόεδρος του Τ.Ε.Ε., σε μία εποχή που ο σχεδιασμός, τουλάχιστον στην τελευταία δεκαετία του 2000, βρίσκεται σε κάμψη, σε μία εποχή του *laissez faire*, σε μία εποχή που ο σχεδιασμός θεωρείται πολυτέλεια και ξεπερασμένο πράγμα, το όραμα του Δοξιάδη μπορεί να βοηθήσει σημαντικά. Και μάλιστα σε μια περίοδο κρίσης, γιατί καμία φορά μέσα από τις κρίσεις καταλαβαίνουμε πόσο σημαντικός είναι ο σχεδιασμός. Και πραγματικά το όραμα ενός ανθρώπου που συνδύαζε την πολιτική διορατικότητα, την επιστημονική έρευνα, την επιχειρηματική οξυδέρκεια και την επαγγελματική ικανότητα με πρωτόγνωρο τρόπο, ίσως μπορεί να μας βοηθήσει να 'ανακτήσουμε' και πάλι το σχεδιασμό. Ευχαριστώ πολύ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστώ πολύ, κύριε Μπεριάτε, για την ενδιαφέρουσα ομιλία σας και τις πολύ ωραίες προτάσεις.

Μόνο σ' ένα σημείο θα αναφερθώ. Ένα χρόνο αφού πέθανε ο Δοξιάδης, έγινε η παγκόσμια διάσκεψη για τους οικισμούς με τίτλο : "habitat" για πρώτη φορά στο Βανκούβερ του Καναδά, το 1976. Εκεί, τα Ηνωμένα Έθνη αποφάσισαν και τήρησαν ενός λεπτού σιγή στη μνήμη του Δοξιάδη, αναγνωρίζοντας τη συμβολή του στο έργο των Ηνωμένων Εθνών και το γεγονός ότι ο όρος human settlements - ανθρώπινοι οικισμοί- καθιερώθηκε, χάρις στον Δοξιάδη, στα Ηνωμένα Έθνη, αντί του όρου housing building and planning. Σε επίσημη δε τελετή, παρουσιάστηκαν από τα χέρια του διάσημου μηχανικού Buckminster Fuller, τότε Προέδρου της Διεθνούς Εταιρείας Οικιστικής, τα 4 κόκκινα βιβλία, που έγραψε ο Δοξιάδης για το Βανκούβερ και δεν πρόλαβε να τα να τα παρουσιάσει ο ίδιος,

Το 2006 ξανάγινε το habitat στο Βανκούβερ, για να γιορταστούν τα 30 χρόνια, από την πρώτη παγκόσμια σύσκεψη για τους οικισμούς. Τότε αγνοήθηκε τελείως ο Δοξιάδης. Και μόνο τρεις ή τέσσερις άνθρωποι, Καναδοί, και άλλοι που ήξεραν, αναφέρθηκαν, ακροθιγώς, στη διάσκεψη των μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (NGO) και όχι στην επίσημη Γενική Συνέλευση των Εθνών.

Ξέρετε, ο Δοξιάδης ήταν ένας άνθρωπος πολύ επιτυχής. Και ως πολύ επιτυχής ήταν πάρα πολύ προκλητικός για πάρα πολλούς δυστυχείς. Ίσχυε για αυτόν αυτό που είχα διαβάσει κάπου χαραγμένο στο τζάκι του ιστορικού κτηρίου -που είναι γνωστό ως Παλατάκι-και όπου στεγάζεται το Πολιτιστικό κέντρο του Δήμου Χαϊδαρίου, που έλεγε: "κρείσσον φθόνος οικτιρμού". Κάλιο να σε φθονούν παρά να σε λυπούνται. Ήταν ένα από τα πράγματα που ίσχυαν για τον Δοξιάδη, ως στα τελευταία χρόνια της ζωής του. Ποτέ δεν δέχθηκε ότι μπορεί κάποιος να τον λυπηθεί. Ευχαριστώ.

Είχαμε στο πρόγραμμα τον Παναγή Ψωμόπουλο, αλλά τον ξεπεράσαμε αυτόν. Συνεχίζουμε με τον Γιάννη Φραντζεσκάκη, Συγκοινωνιολόγο, Ομότιμο Καθηγητή του Ε.Μ. Πολυτεχνείου. Ο κύριος Φραντζεσκάκης, είναι ένας από τους ιδρυτές και πρώτος Πρόεδρος του Συνδέσμου Συνεργατών και Φίλων Κ.Α. Δοξιάδη. Σήμερα είναι Αντιπρόεδρος του Συνδέσμου.

Ιωάννης Φραντζεσκάκης

Αγαπητοί φίλοι, συνάδελφοι και συνεργάτες, όχι μόνο στα έργα του Δοξιάδη αλλά γενικότερα, με το πνεύμα πάντα αυτού που μας έμαθε να δουλεύουμε όλες οι ειδικότητες μαζί και όχι μεμονωμένα ο καθένας, όπως δυστυχώς γίνεται ορισμένες φορές σήμερα.

Θα ήθελα να πω, με δύο λόγια, τι πρέπει να κάνουμε από εδώ και πέρα, σύμφωνα με τους σκοπούς που έχουμε βάλει στο Σύνδεσμο και όσα έχουν γίνει μέχρι

σήμερα. Πιστεύω ότι βρισκόμαστε σε ένα σημείο πάρα πολύ καλό, που έχουν ξεκινήσει πολλές ενέργειες και στη χώρα μας, πέραν από αυτά που γίνονται στο εξωτερικό, και που τα ξέρουμε: ακόμα και μάθημα οικιστικής διδάσκεται στην Νέα Ζηλανδία. Τονίζω ότι, και από αυτά που ειπώθηκαν μέχρι τώρα, φάνηκε πόσο όλοι είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν σε αυτή την προσπάθεια.

Χαρακτηριστικά ήταν αυτά που είπε ο Πρόεδρος του Τεχνικού Επιμελητηρίου, γιατί εξέδωσαν αυτό το βιβλίο. Δεν είναι απλώς μια βοήθεια να παρουσιαστεί μια καλή προσπάθεια. Είναι γιατί πιστεύει ο ίδιος και πιστεύουν στο Τεχνικό Επιμελητήριο ότι το έργο που ξεκίνησε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης πρέπει να προχωρήσει και να αξιοποιηθεί. Και προφανώς στην Ελλάδα, μεν, έχει αξιοποιηθεί ελάχιστα, αλλά και στο εξωτερικό όπου έχει αξιοποιηθεί σημαντικά μπορεί να αξιοποιηθεί πολύ περισσότερο, αν βοηθήσουμε και εμείς.

Πιστεύω ότι η προσπάθεια αυτή στην Ελλάδα έχει αρχίσει ήδη ουσιαστικά από το 2007 όταν οργανώθηκε το σύνολο των τριμηνιαίων εκδηλώσεων για τον Δοξιάδη, οι οποίες έκλεισαν με το τριήμερο συνέδριο στο οποίο βασίστηκε το βιβλίο που σήμερα παρουσιάζεται, μια πολύ αξιόλογη έκδοση, που προσθέτει πάρα πολλά σε αυτά τα στοιχεία που υπάρχουν για το έργο του Κ. Δοξιάδη.

Πρέπει να τονίσω επίσης, και είναι εδώ η κυρία Παυλίδου η οποία θα μας μιλήσει σχετικά αργότερα, ότι υπάρχει ένας θησαυρός στα αρχεία Δοξιάδη για τα οποία είναι υπεύθυνη, όπου βρίσκει κανείς κάθε λεπτομέρεια για τις θεωρίες αλλά και την πληθώρα των υλοποιημένων έργων του Κ. Δοξιάδη. Και τον θησαυρό αυτό πρέπει να αξιοποιήσουν και τα Πανεπιστήμια.

Τα Πανεπιστήμια σήμερα και ιδιαίτερα οι σχολές αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων προσφέρονται να βοηθήσουν σε αυτό το έργο, όπως μας είπε και ο Καθηγητής και Πρόεδρος του Συλλόγου Ελλήνων Πολεοδόμων Χωροτακτών (ΣΧΟΑΠ) Ηλίας Μπεριάτος και το έχουν δηλώσει πρόσφατα όλοι οι καθηγητές, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι παρόντες και χαίρομαι ιδιαίτέρως που είναι εδώ.

Και βέβαια να πω ότι η εμπειριστατωμένη παρουσίαση του παρόντος Καθηγητή του ΕΜΠ Γιώργου Σαρηγιάννη αναφέρεται στην «κλειστοφοβική στάση του ΕΜΠ απέναντι στις θεωρίες Δοξιάδη αλλά και απέναντι στον έξω κόσμο γενικώς».

Να δώσω δύο παραδείγματα μόνο για να δείτε ότι πράγματι άρχισε να γίνεται κάτι για την αξιοποίηση του έργου του Κ. Δοξιάδη.

Είναι εδώ ο Καθηγητής από το Πανεπιστήμιο Harvard, Σπύρος Πολλάλης, ο οποίος φαίνεται ότι γνωρίζει πάρα πολλά πράγματα για τον Δοξιάδη, τα οποία και μεταβιβάζει στο Πανεπιστήμιο. Πριν λίγο καιρό ήρθε σε επαφή με τον Πέτρο Καννά, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Συνδέσμου και Διευθυντή Πολεοδομίας Χωροταξίας του Γραφείου Δοξιάδη και με εμένα, για να δώσουμε διαλέξεις μέσω Internet στο Harvard για τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη και το έργο του. Ήταν πράγματι έκπληξη για εμάς να δούμε, στην πολύωρη συζήτηση που ακολούθησε την παρουσίαση, ότι το ακροατήριο ήξερε για τον Δοξιάδη πάρα πολλά, δείχνοντας πόσο έχει διαδοθεί στο εξωτερικό το έργο του.

Το δεύτερο παράδειγμα είναι η αξιολόγηση όλων αυτών των έργων που έχουν γίνει σε διάφορα κράτη, από όσους τα χρησιμοποιούν. Πριν από καιρό ο Πρεσβευτής μας στο Πακιστάν, κύριος Μαυροειδής, μου είχε πει ότι θα γίνουν ειδικές εκδηλώσεις για τον Δοξιάδη για την συμπλήρωση 50 ετών από τότε που άρχισε να κτίζεται η Ισλαμαμπάντ, η νέα πρωτεύουσα του Πακιστάν. Οι εκδηλώσεις θα γίνονταν το 2009 από την Πρεσβεία και το 2010 από τον Οργανισμό Ανάπτυξης της Πρωτεύουσας (Capital Development Authority). Οι εκδηλώσεις της Πρεσβείας δεν έγιναν λόγω των ταραχών. Προχθές όμως μου τηλεφώνησε και μου είπε ότι οι εκδηλώσεις του 2010 θα γίνουν από τους Πακιστανούς και με παρακάλεσε να στείλουμε υλικό να γίνει καταρχήν μια έκθεση.

Δυστυχώς με τις περισσότερες χώρες, δεν είμαστε σε επαφή για να δούμε ακριβώς πώς λειτουργούν τα έργα που έκανε ο Δοξιάδης. Όλοι όμως είναι ενθου-

σιασμένοι με ό,τι έχει γίνει στην Ισλαμαμπάντ, όπως διαπίστωνα όταν την επισκέφθηκα. Σε όσους μίλησα, που έμεναν στην Ισλαμαμπάντ, μου έλεγαν ότι όχι εμείς μόνο είμαστε ευχαριστημένοι αλλά όλοι θέλουν να έρθουν εδώ να μείνουν. Ιδιαίτερα οι δημόσιοι υπάλληλοι, που μπορούν να τους μεταθέσουν εκεί, θεωρούν ότι είναι το τέλειο μέρος για να εγκατασταθούν.

Όλα αυτά πρέπει να αξιολογηθούν. Όπως είπα ήδη, η όλη προσπάθεια ξεκίνησε ουσιαστικά στη χώρα μας πριν από τρία χρόνια από το Ίδρυμα Εμμάς και Κωνσταντίνου Δοξιάδη το οποίο οργάνωσε και χρηματοδότησε αυτές τις τριμηνιαίες εκδηλώσεις σε συνεργασία με τον Σύνδεσμο Συνεργατών και Φίλων Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Πρόσφατα προστέθηκε και ένας τρίτος οργανισμός, πολύ σημαντικός, που είναι το Τεχνικό Επιμελητήριο το οποίο μπορεί να βοηθήσει ουσιαστικά, αφού αντιπροσωπεύει όλους τους τεχνικούς στην Ελλάδα, ενώ βαθμιαία ενδιαφέρονται και όλα τα Πανεπιστήμια. Σήμερα έχουμε όλους αυτούς τους ενδιαφερόμενους που μπορεί να βοηθήσουν. Και επιπλέον έχουμε το πολύτιμο υλικό, των αρχείων Δοξιάδη, που μπορεί να αξιοποιηθεί.

Όντας Καθηγητής στο Πολυτεχνείο, γνωρίζω καλά το δυναμικό που υπάρχει με τους σπουδαστές και τις δυνατότητες που διαθέτουν τα Πανεπιστήμια, όχι μόνο στην έρευνα, την οποία κάνουν και μπορούν να πάρουν ειδικές χρηματοδοτήσεις, αλλά και στην τρέχουσα ακαδημαϊκή δουλειά. Οι διπλωματικές εργασίες μπορούν να εξετάσουν και ποσοτικοποιήσουν συγκεκριμένα θέματα ώστε να βοηθήσουν στην αξιολόγηση και αξιοποίηση ορισμένων εφαρμογών. Το ίδιο ισχύει, σε μεγαλύτερη κλίμακα, και για τα διδακτορικά. Δυστυχώς, το μόνο διδακτορικό που έχει γίνει για την Ισλαμαμπάντ, ήταν από τον φίλο μας Ahmed από το Πακιστάν, ο οποίος συνεχίζει το ερευνητικό/ακαδημαϊκό έργο του στο Πανεπιστήμιο Λουβέν στο Βέλγιο, όπου πήρε και το Διδακτορικό του Δίπλωμα με θέμα «Constantinos Doxiadis Plan for Islamabad. The Making of the City of the Future. 1959-63”. Στην ετοιμασία της εργασίας του αυτής βοηθήθηκε ουσιαστικά από τα αρχεία Δοξιάδη, τα οποία επισκέφθηκε και έμεινε ενθουσιασμένος.

Και τονίζω ότι δεν έχουμε κάνει στην Ελλάδα ούτε ένα διδακτορικό, όχι μόνο σε αυτό το σημαντικό έργο, αλλά και σε κανένα άλλο από την πληθώρα των έργων του Κ. Δοξιάδη. Επομένως υπάρχει ένα ανοικτό πεδίο που πρέπει να αρχίσουμε να το αξιοποιούμε αμέσως. Είμαστε όλοι διατεθειμένοι, βοηθώντας τόσο εδώ να γίνει η δουλειά αλλά και στο εξωτερικό, όπου μας φωνάζουν να κάνουμε διαλέ-

ξεις και να τους δώσουμε αυτό το πολύ χρήσιμο υλικό που διαθέτουμε.

Γενικά για την πολεοδομία/χωροταξία, δεν έχουν γίνει ποσοτικοποιημένες έρευνες αξιολόγησης ώστε να αξιοποιηθεί η εμπειρία. Πέραν του αν είναι ή όχι ευτυχής ο κόσμος που μένει εκεί θα πρέπει να εξετασθεί π.χ. αν μειώθηκε η ρύπανση γιατί κάναμε σωστή διάταξη των χρήσεων γης και ανάπτυξη του συστήματος μεταφορών.

Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι και άλλοι οργανισμοί ενδιαφέρονται να συμβάλλουν σ' αυτό τον τομέα. Ο εθελοντικός Οργανισμός Περιβαλλοντικής Ευαισθησίας ECOCITY, παραδείγματος χάριν, όπου ήταν ο Καθηγητής Αθανάσιος Αραβαντινός μέλος της επιστημονικής επιτροπής, όπως και εγώ, και τώρα είναι άλλος πολεοδόμος, ο Κωστής Γκάρτζος, όλοι είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν.

Αξιζει να αναφερθεί ότι στο ECOCITY έχουν καθιερωθεί βραβεία διπλωματικών εργασιών, που ξεκίνησαν από τα συγκοινωνιακά έργα, και τώρα έχουν επεκταθεί και σε διάφορα άλλα έργα και μπορούν να επεκταθούν και σε άλλα θέματα βελτίωσης της ποιότητας ζωής όπως π.χ. τα πολεοδομικά.

Είμαστε ώριμοι. Πιστεύω ότι μπορούμε από εδώ και πέρα να κάνουμε πάρα πολύ ουσιαστικό έργο για την αξιολόγηση και αξιοποίηση των θεωριών και του έργου του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Παρακαλώ όλους εδώ, που με την παρουσία σας δείξατε πόσο ενδιαφέρεστε για το θέμα, να βοηθήσετε ώστε να προχωρήσουμε όλοι μαζί. Είμαι πολύ αισιόδοξος. Ευχαριστώ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστώ πολύ, κύριε Φραντζεσκάκη, για την προτροπή σας και τον ενθουσιώδη σχολιασμό για πράγματα που γνωρίζετε.

Η αλήθεια είναι ότι ο Δοξιάδης είναι παγκόσμια φυσιογνωμία. Λίγο ή πολύ, είναι γνωστός σε όλα τα πανεπιστήμια του κόσμου, σε όλους τους σοβαρούς πολεοδόμους. Τα γραπτά του αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία και οι ιδέες του είναι διάσπαρτες είτε με αναφορά σ' αυτόν είτε "δανεικές και αγύριστες".

Πριν από ένα μήνα είχε έρθει στην Ελλάδα μία μεγάλη αντιπροσωπεία από τη Ν. Κορέα, με επικεφαλής τον σύμβουλο του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε

θέματα χωροταξίας. Ανάμεσα στα ενδιαφέροντά τους στην Ελλάδα, ήταν και μια επίσκεψη στο Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής και τον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο. Τους είδα, ανταλλάξαμε βιβλία και περιοδικά κα με έκπληξη ανακάλυψα σε πολλά από τα δημοσιεύματά τους ρητές αναφορές στον Δοξιάδη, τον Παπαϊωάννου και σε ερευνητικά έργα του ΑΚΟ, όπως η πόλη του Μέλλοντος.

Πρόσφατα, έλαβα ένα γράμμα από το Κέντρο Οικισμών της Σεούλ, όπου με ενθουσιασμό αναφέρουν ότι ανακάλυψαν για πρώτη φορά πως οι ιδέες όλες που επί 20 χρόνια απασχολούν, τελικά προέρχονται από την προσπάθεια του Δοξιάδη και της Οικιστικής. Δεν είναι τυχαίο το ότι σε κάποιες από τις αφρικανικές χώρες θα δείτε το Υπουργείο Οικισμού να αποκαλείται Ekistics House.

Εκείνο που έχει σημασία είναι να δούμε τι γίνεται στα δικά μας Πανεπιστήμια, πώς οι δάσκαλοι θα θεωρήσουν ότι τα περιεχόμενα των ιδεών του Δοξιάδη αξίζουν τον κόπο να διδαχθούν. Εγώ δεν ξέρω σε πόσα πανεπιστήμια, πόσες ώρες διδάσκεται η οικιστική. Άλλο η αναφορά απλώς του ονόματος Δοξιάδη και άλλο η έμφαση σ' αυτόν και τις ιδέες του. Υπήρχαν πάντα και αυξάνει συνεχώς ο αριθμός των νέων που ασχολούνται με μεταπτυχιακές σπουδές για τον Δοξιάδη και το έργο του, λίγοι από την Ελλάδα, πολύ περισσότεροι από το εξωτερικό.

Η κυρία Γιώτα Παυλίδου, υπεύθυνη του αρχείου Δοξιάδη, γνωρίζει πόσοι προσφεύγουν σ' αυτό, τι ζητούν και για ποιά θέματα. Ελπίζω να μας ενημερώσει.

Πρέπει να δούμε πώς αυτός, που δεν ήταν ποτέ προφήτης στον τόπο του - παρόλο που προφήτεψε πολλά και όλα επαληθεύτηκαν - θα γίνει υπαρκτό πρόσωπο τουλάχιστον για τα νέα παιδιά, που σιγά, σιγά τον ανακαλύπτουν.

Αυτό ήταν συμπληρωματικά σε όσα είπες, Γιάννη μου. Είναι ανάγκη οι δάσκαλοι να εντάξουν την Οικιστική στο πρόγραμμα, όπως μπαίνει στο πρόγραμμα σε πολλά άλλα πανεπιστήμια έστω και σαν ένα μάθημα, με τις βασικές έννοιες κατά την διάρκεια του πρώτου ή του δεύτερου χρόνου.

Τώρα έχουμε τον κύριο Νάσο Χατζόπουλο, από τους παλιότερους συνεργάτες του γραφείου Δοξιάδη και του Κωνσταντίνου Δοξιάδη προσωπικά. Ήταν και από τους λίγους γαλλόφωνους την εποχή εκείνη, παριζιάνος γαρ.

Αθανάσιος Χατζόπουλος

Καλημέρα σας, και καλή χρονιά. Θα μου δώσεις και 2-3 λεπτά παραπάνω, Παναγή, από το 10λεπτο.

Οι δύο τόμοι της έκδοσης αυτής του Τεχνικού Επιμελητηρίου σίγουρα θα βοηθήσουν ουσιαστικά, ιδιαίτερα όσους δεν παραβρέθηκαν στο συνέδριο του 2007, να ενημερωθούν στο έργο και την προσωπικότητα του Δοξιάδη, συμβάλλοντας έτσι και στην εκπλήρωση του κύριου σκοπού του Συνδέσμου μας που είναι η μετάδοση αυτών των ιδεών.

Σαν μέλος του Συνδέσμου θέλω να ευχαριστήσω εδώ και εγώ το Τεχνικό Επιμελητήριο, τον Πρόεδρό του τον κύριο Γιάννη Αλαβάνο, την κυρία Γιώτα

Καζάζη, που είχε την επιμέλεια της έκδοσης. Επίσης το Μουσείο Μπενάκη που φιλοξένησε το συνέδριο και μας φιλοξενεί και σήμερα. Το Ίδρυμα Κωνσταντίνος και Εμμά Δοξιάδη και το αρχείο Δοξιάδη. Και τέλος τα πολλά μέλη του Συνδέσμου μας που βοήθησαν στην ετοιμασία του υλικού για αυτούς τους δύο τόμους.

Συμβαίνει, όπως είπε και ο Παναγής, να ανήκω στους παλαιότερους και γηραιότερους συνεργάτες του Δοξιάδη, από τα πρώτα σπουδαστικά μου χρόνια και στη συνέχεια, στο γραφείο του Δοξιάδη, σύνολο σχεδόν μισός αιώνας.

Έτσι, από όσα είδα, όσα άκουσα, όσα έμαθα και όσα έπραξα κοντά στον Δοξιάδη, θέλω να ξεχωρίσω τρεις βασικές, κατά τη γνώμη μου, έννοιες: τον άνθρωπο, τον χώρο και τον χρόνο.

Σήμερα θα ήθελα να πω εδώ λίγα λόγια για τον άνθρωπο.

Πρώτον, τον Δοξιάδη προσωπικά, βέβαια, αλλά και ομαδικά τις «προεκτάσεις του», δηλαδή, από τη μία, τις εκατοντάδες συνεργάτες του και από την άλλη όλους εκείνους, που στις διάφορες χώρες είτε σαν αρμόδιοι τον εμπιστεύτηκαν με αναθέσεις τους, είτε σαν ειδικοί τον πλησίασαν και συνεργάστηκαν μαζί του και συνέχισαν το έργο του, είτε, τέλος, όλους εκείνους που σαν απλοί πολίτες συμμε-

τείχαν στο έργο του Δοξιάδη και σε πολλές περιπτώσεις “έζησαν και ζουν” ακόμα μέσα σε αυτό, σε σπίτια, σε σχολεία, σε γειτονιές και σε πόλεις ολόκληρες.

Εδώ, πρέπει να αναφέρουμε και να εξάρουμε την ικανότητα, το ταλέντο του Δοξιάδη για δύο πράγματα: την **οργάνωση** και τη **δημιουργία**.

Στην οργάνωση αναφέρεται, λεπτομερώς, στην ομιλία της στο συνέδριο η Πρόεδρος του Συνδέσμου μας. Ενώ γενικά για τη δημιουργία, την τέχνη της ανάτασης, όπως τόσο επιτυχημένα την αποκαλεί, μίλησε ένας παλιός συνεργάτης του Δοξιάδη, ο δικηγόρος Λεωνίδας Γεωργακόπουλος.

Οργάνωση και δημιουργία δεν είναι δύο αντιμαχόμενες έννοιες. Η κάθε μία εκφράζεται σε πολλές βαθμίδες έτσι που τα όριά τους είναι εκ πρώτης όψεως συχνά δυσδιάκριτα. Η οργάνωση, από μια βαθμίδα καθαρά και αυστηρά ορθολογιστική, μπορεί και περνάει προς μία βαθμίδα πολύ πιο χαλαρή, που όταν έπρεπε, στις περιπτώσεις του γραφείου Δοξιάδη, μπορούσε να φτάσει μέχρι και στην εξαίρεση από τον κανόνα.

Η δημιουργία αρχίζει με την έρευνα, την κατανόηση, την παραδοχή, κυρίως, πως το ξένο, το διαφορετικό δεν είναι και κατώτερο. (Και αυτό είχε μεγάλη σημασία, μια και δουλεύαμε σε χώρες με ξένα ήθη, ξένους πολιτισμούς).

Και συνεχίζει, προχωρώντας με τον ενθουσιασμό της συμμετοχής, άλλη μία έννοια που ο Δοξιάδης πίστευε πολύ σε αυτή, προχωρεί στην έμπνευση, την ανάταση και το όραμα. Την ανάταση, όπως έλεγε ο Λεωνίδας Γεωργακόπουλος, το όραμα, που ανέφερε και ο κύριος Αλαβάνος.

Μιλώντας για την οργάνωση του γραφείου ο Δοξιάδης σε ένα κείμενό του, Δεκέμβριος του '64, που απευθύνει προσωπικά σε όλα τα στελέχη του γραφείου, αναφέρεται σε 4 «νόμους», όπως τους ονομάζει: μέτρηση, εκπαίδευση, συντονισμό επιστημών και μεγέθη.

Λέει επί λέξει: Θα πρέπει να μετρήσουμε όλα τα φαινόμενα που μας ενδιαφέρουν για το έργο μας. Να βρούμε τρόπους να εκπαιδευτούμε όλοι από τον ανώτερο στον κατώτερο. Να κινητοποιήσουμε πολλές επιστήμες, πράγμα που γίνεται εξ ορισμού και με την οικιστική. Τέλος, να ξεπεράσουμε το μειονέκτημα του μικρού μας μεγέθους, αφού δεν ανήκουμε σε μία μεγάλη χώρα, δημιουργώντας ένα καλύτερο διεθνές δίκτυο.

Σε ένα άλλο κείμενό του, τον Φεβρουάριο του '58, δηλαδή στην απαρχή του γραφείου Δοξιάδη, που το κοινοποιεί σε όλους τους επιστημονικούς συνεργάτες Αθήνας και εξωτερικού, ο Δοξιάδης προτρέπει για δημιουργική δουλειά.

Κανένας, λέει επί λέξει, δεν θα έπρεπε να έχει φόβο να εκδηλωθεί δημιουργικά. Αντίθετα έχει υποχρέωση να το θεωρεί σαν ιερό κανόνα στην οργάνωσή μας. Και προσθέτει: ο καθένας μας μπορεί να συγχωρεθεί για ό,τι δεν πέτυχε, μα ποτέ για ό,τι δεν δοκίμασε. Και καταλήγει: η οργάνωση, η πειθαρχία που επιβάλλεται από τους αριθμούς και τα μεγέθη ποτέ δεν αφαιρεί την δημιουργική ικανότητα.

Αυτή τη σχέση οργάνωσης και δημιουργίας, τη διαδρομή από το ένα στο άλλο, που από μία άλλη άποψη είναι και ο συσχετισμός ανάμεσα στο **εφικτό** και το **επιθυμητό**, ο Δοξιάδης την υλοποιεί με συγκεκριμένα σχέδια και προγράμματα, αρχικά επείγοντα ή και άμεσα, και στην συνέχεια βραχυπρόθεσμα. Ενώ για μακρινούς ορίζοντες προτείνει επιθυμητές εναλλακτικές λύσεις.

Νομίζω σκόπιμο είναι να σημειωθεί εδώ ότι η προσέγγιση αυτή του Δοξιάδη σαν μία πορεία από το άμεσο εφικτό, βασισμένο σε περιοριστικές, κυρίως, χρονικές και οικονομικές συνθήκες προς το απώτερο επιθυμητό, έχει συχνά παρερμηνευθεί και έχει οδηγήσει, συχνά και από έλλειψη ενημέρωσης, σε κριτικές άστοχες, άδικες, και καμία φορά, θα έλεγα, όχι καλόπιστες σχετικά με τη διεύρυνση ή παράταση αναθέσεων έργων, ενώ στην πραγματικότητα όταν αυτό συνέβαινε προέρχονταν από τη συνειδητή προσέγγιση και αντιμετώπιση του αντικειμένου της ανάθεσης από πολλές πλευρές και μέσα σε ευρύτερα όρια χώρου και χρόνου.

Έτσι, ο Δοξιάδης πολύ νωρίς διαμορφώνει τον **ρόλο του Συμβούλου** με μία μοναδικότητα: σε κάθε ανάθεση προτείνεται μία απώτερη επιθυμητή λύση και αρχίζει μία πορεία προς αυτή, βασισμένη στη βαθιά κατανόηση της πραγματικότητας, πορεία στην οποία κατά την διάρκεια της ανάθεσης ο Δοξιάδης με τους συνεργάτες του έχουν το μεγαλύτερο βάρος, ενώ βαθμιαία αυξάνεται η συμμετοχή του ντόπιου δυναμικού της χώρας που τελικά με την λήξη της ανάθεσης είναι σε θέση να συνεχίσει από μόνο του την πορεία αυτή.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50, ο Δοξιάδης ιδρύει το γραφείο Δοξιάδη, όταν

ελάχιστα είναι τα γραφεία συμβούλων, που δουλεύουν έξω από τη χώρα τους, και που όταν αυτό συμβαίνει έχουν συχνά τη βοήθεια του κράτους.

Το γραφείο Αθήνας, με περιορισμένο, αρχικά, προσωπικό, φτάνει σύντομα σε δεκάδες και σε μερικές εκατοντάδες συνεργατών, Έλληνες, κατά το πλείστον, αλλά και πολυάριθμοι ξένοι, χωρίς καμία διάκριση εθνικότητας, θρησκείας, γλώσσας, χρώματος, φρονημάτων κλπ.

Ανάλογα δημιουργούνται και τα κατά τόπους γραφεία εξωτερικού.

Να μην επαναλάβω εδώ όσα ανέφερε η Πρόεδρος μας για την προσπάθεια που κάνει ο Σύνδεσμος να καταρτίσει κατάλογο όλων των κατά καιρούς συνεργατών, οι οποίοι ξεπερνούν τους χίλιους, καθώς και ένα λεύκωμα φωτογραφιών και αφηγήσεις με σχόλια κλπ, από όλους τους συνεργάτες.

Το τρίγωνο -γραφείο Αθήνας, γραφεία εξωτερικού και αναθέτουσα αρχή - η οποία αναθέτουσα αρχή, λειτουργεί με στενή επαφή ανάμεσά τους. Αναφέρω μόνο μερικά χαρακτηριστικά:

Στην Αθήνα, κάθε Δευτέρα σύσκεψη με Δοξιάδη και υπευθύνους έργων προς από ένα πίνακα, όπου απεικονίζονται σε φάσεις όλα τα έργα, εξετάζεται η πρόοδος και τα τυχόν προβλήματα για να εξασφαλιστεί η έγκαιρη περάτωση και παράδοση.

Κάθε μήνα υποβάλλεται στον εργοδότη έκθεση με συγκεκριμένα στοιχεία πάνω στην πρόοδο του έργου. (Μην πάει στο μυαλό σας αυτό που θέλει να μας κάνει η Ευρωπαϊκή Ένωση...)

Σε τακτά, πυκνά στην αρχή, διαστήματα ο Δοξιάδης και ο υπεύθυνος κάθε έργου βρίσκονται στα γραφεία εξωτερικού.

Κάθε μήνα, είναι ενδεικτικό της νοοτροπίας του Δοξιάδη, βγαίνει ο μέσος όρος ηλικίας συνεργατών. Και όταν παρατηρείται άνοδος του, οι προσλήψεις επικεντρώνονται στους νεότερους υποψήφιους.

Θα είχε κανένας να προσθέσει πάρα πολλά πάνω στην οργάνωση και την αξέπέραστη ατμόσφαιρα δημιουργικής δουλειάς, ενθουσιασμού, ζεστασιάς και

συναδελφικότητας στα γραφεία της Αθήνας και του εξωτερικού. Και είμαι βέβαιος ότι πάρα πολλοί από τους παλιότερους συνεργάτες θα είχαν να προσθέσουν τα δικά τους τόσο στα παραπάνω, όσο και σε όσα θεωρώ σκόπιμο να αναφέρω εν συνεχεία, όσο γίνεται πιο σύντομα, από προσωπικές μου εμπειρίες πάνω σε γενικές, αντίξοες συχνά, συνθήκες σε πολλές χώρες, τις οποίες πολλοί δεν γνωρίζουμε, αλλά θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη όταν κάνουμε αναφορά το έργο του Δοξιάδη.

Ιράκ, 1955-1959. Το πρώτο σχέδιο γίνεται πάνω στο πάτωμα ενός δωματίου ξενοδοχείου. Στο απόγειο της προσπάθειας ξεσπάει το '58 η επανάσταση και η εκτέλεση όλων των κυβερνήσεων. Ο Δοξιάδης είναι, ίσως, ο μοναδικός ξένος σύμβουλος που συνεχίζει τη δουλειά για ένα ακόμα χρόνο, όταν αναλαμβάνουν τη συνέχιση οι Ιρακινοί, πολλοί από τους οποίους έχουν ήδη συνεργαστεί και στο γραφείο Αθήνας και παίρνουν τώρα υπεύθυνες θέσεις.

Να σημειώσω ότι 20 χρόνια μετά, το '74, ο Δοξιάδης καλείται και πάλι για τη μελέτη του ρυθμιστικού του Κιρκούκ, της πρωτεύουσας των Κούρδων, στο Ιράκ.

Πακιστάν, 1958-1963. Ο Δοξιάδης σχεδιάζει, μεταξύ άλλων, την νέα πρωτεύουσα Ισλαμαμπάντ. Ιδρύεται αρμόδια υπηρεσία που συνεχίζει μετά το '63, και της οποίας πολλά στελέχη είναι απόφοιτοι της Οικιστικής Σχολής Δοξιάδη και έχουν εργαστεί στη μελέτη της νέας πρωτεύουσας.

Και εδώ, 20 σχεδόν χρόνια αργότερα, το '86, το γραφείο Δοξιάδη καλείται να πάρει μέρος στις συσκέψεις για την επικαιροποίηση του σχεδίου.

Παρ' όλη την επιτυχία του έργου δεν λείπουν οι δυσκολίες και τα προβλήματα, αναμενόμενα ή απρόβλεπτα. Όπως, παραδείγματος χάριν, μία ξαφνική, κάποια μέρα, παρουσία του αρμόδιου Υπουργού για να επιβεβαιωθεί με επίτοπου επίδειξη η διαδικασία απρόσκοπτης, στις κατοικίες μικρού εμβαδού, εκφοράς του νεκρού που παραδοσιακά γίνεται πάνω σε πρόχειρα μεγάλων διαστάσεων κρεβάτια. Ή η αποκάλυψη τάφου σημαντικού ιερού προσώπου πάνω στον κύριο άξονα της Ισλαμαμπάντ, που είχε ένα εύρος καταλήψεως 1.200 πόδια, δηλαδή 360 μέτρα, και που χρειάστηκε αναγκαστικά να προσαρμοστεί η χάραξη του.

Βραζιλία, 1964-1966. Δύο μήνες μόλις από την έναρξη της μελέτης για το Ρίο ντε Ζανέιρο, πραξικόπημα και εγκατάσταση νέας Κυβέρνησης. Η μελέτη συνεχίζεται και παραδίδεται, όπως προβλεπόταν, σε δύο χρόνια.

Έχει σχηματιστεί μικτή επιτροπή, που συμμετέχουν σημαντικοί Βραζιλιάνοι. Η αντίδραση του τεχνικού, κυρίως, κόσμου είναι μετρημένη αν και καμία φορά άστοχη και άδικη. Φτάνει στο σημείο να απεικονίζει στον ημερήσιο τύπο τον Δοξιάδη να «κατακτά» την Βραζιλία, ξεπροβάλλοντας από ένα Δούρειο Ίππο πάνω στον οποίο υπάρχει η επιγραφή «Οικιστική».

Πολλές από τις προτάσεις του σχεδίου Δοξιάδη υλοποιούνται, όπως η ίδρυση μητροπολιτικής περιοχής, πράγμα που ελπίζω κάποια μέρα να γίνει και εδώ.

Η μελέτη ανάπτυξης μίας μεγάλης περιοχής κατοικίας του σχεδίου Δοξιάδη από τον διάσημο πολεοδόμο της Μπραζιλία, τον Λούισιο Κόστα, όπου και σχεδιάζει θαυμάσια κτήρια ο επίσης διάσημος αρχιτέκτονας της Μπραζιλία Όσκαρ Νιμάγιερ, (ο οποίος, ειρήσθω εν παρόδω, στα 101 του χρόνια σήμερα ακόμα σχεδιάζει και δημιουργεί).

Να τελειώνω. **Νιγηρία, 1970-1985,** συνεχή πραξικοπήματα, ανεξέλεγκτη κατάσταση στο λιμάνι του Λάγος, έλλειψη ασφάλειας στις μεγάλες πόλεις, λόγω ενόπλων ληστειών, παρά την απάνθρωπη τιμωρία των δραστών που δεν είναι άλλη από την ψυχρή εκτέλεσή τους στην παραλία του Λάγος και αλλού παρουσία κοινού.

Οι μελέτες Δοξιάδη αφορούν σε ρυθμιστικά σχέδια των κυριοτέρων πόλεων της πολιτείας του Λάγος, της ευρύτερης περιοχής της νέας πρωτεύουσας Αμπουτζα, καθώς και μίας περιοχής κατοικίας για 40.000 περίπου κατοίκους έξω από το Λάγος, που κρίνεται σαν υποδειγματική μονάδα με κατοικίες, δίκτυα υποδομής και κοινόχρηστα κτήρια.

Με όλα τα παραπάνω, στα οποία πολλοί από τους συναδέλφους θα είχαν, όπως προείπα, να προσθέσουν πολλά από τις δικές τους εμπειρίες, θεώρησα χρήσιμο να αναφερθώ σε γενικές έννοιες, καθώς και καταστάσεις θετικές, αλλά και συχνά αντίξοες μέσα στις οποίες έζησε και έδρασε το ανθρώπινο στοιχείο, όλο εκείνο το πλήθος μόνιμων ή περιστασιακών συνεργατών Ελλήνων και ξένων, νέων

κατά το πλείστον, αλλά και πιο ώριμων, γνωστών και αγνώστων που κοντά και με οργανωτή και εμπνευστή τον Δοξιάδη και τις ιδέες του έφεραν εις πέρας ένα μεγάλο έργο σαν ένα οργανωμένο και εμπνευσμένο σύνολο «με λογισμό και με όνειρο», τα λόγια του ποιητή που χρησιμοποιούσε συχνά ο Δοξιάδης.

Τελειώνοντας, επιτρέψτε μου να πω ότι στα λίγα λεπτά που είχαμε στη διάθεσή μας προσπάθησα με φτωχά και κάπως προσωπικά, και καμία φορά ίσως και υπερβολικά, λόγια να δώσω έξω από κάθε καθαρά επιστημονική προσέγγιση μία συνολική και από άλλες πλευρές βγαλμένη εικόνα του έργου και της προσωπικότητας του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Έτσι, ίσως αυτό και να βοηθήσει για να σας παροτρύνω, να σας προτείνω με την κατανόησή σας και τη φαντασία σας να νιώσετε και εσείς μέσα και κυρίως ανάμεσα από τις σελίδες των δύο αυτών τόμων, με τα σημαντικά κείμενα των ομιλητών του συνεδρίου, να νιώσετε, αν όχι όλο τον δυνατό άνεμο δημιουργίας που διαπερνά το έργο του Δοξιάδη, όμως, έστω και λίγο από εκείνη την αύρα που αποπνέει το έργο αυτό και που (αυτό είναι σίγουρα στέρεα χαραγμένο στη μνήμη όλων όσων το έζησαν) είναι πέρα και πάνω από όλα μία αύρα δημιουργίας με ένα άρωμα ανθρωπιάς με την πλατύτερη και βαθύτερη σημασία της λέξης αυτής.

Σας ευχαριστώ για την υπομονή σας.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστούμε πολύ, κύριε Χατζόπουλε, για την ενδιαφέρουσα αναφορά σας σε τόσο σημαντικές συνθήκες από το ποικίλο έργο, του Δοξιάδη και των συνεργατών του.

Θα πρέπει να καλέσουμε αμέσως την κυρία Ράνια Κλουτσινιώτη, η οποία σύμφωνα με τα αναγραφόμενα εδώ, είναι αρχιτέκτων χωροτάκτης και Επιμελήτρια της Επιστημονικής Επιτροπής Ειδικότητας Αρχιτεκτόνων, του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, γνωστή και ως Ουρανία Θεά. Ράνια μου, θα μιλήσεις για 10 λεπτά ή για 20;

Ουρανία Κλουτσινιώτη

Για πολύ λιγότερο.

Ουρανία Κλουτσινώτη

Καταρχάς, καλή χρονιά σε όλους μας. Προφανώς, είμαι εδώ μόνο από αυτή μου την ιδιότητα, ως Επιμελήτρια της Επιστημονικής Επιτροπής Ειδικότητας Αρχιτεκτόνων.

Οπωσδήποτε, οι άνθρωποι που μίλησαν πριν από εμένα και κυρίως όλοι αυτοί που κατέθεσαν τις απόψεις τους σε αυτό το πολύ σημαντικό τριήμερο συνέδριο, έχουν βαθιά γνώση τόσο του αντικειμένου όσο και του ίδιου του Δοξιάδη, ιδιότητες τις οποίες προσωπικά δεν διαθέτω, τουλάχιστον σε αυτό τον βαθμό, λυπούμαι πολύ και θα φροντίσω μέσα και από αυτή τη δίτομη έκδοση του Τεχνικού Επιμελητηρίου και την προηγούμενη που έχω, που έχει κάνει

ο Αλέξανδρος ο Κύρτσης, τον οποίο δεν βλέπω αλλά ελπίζω να είναι εδώ, να αναπληρώσω.

Έχω, όμως, μία θεσμική ιδιότητα σε σχέση με τις εκδόσεις του έργου των Ελλήνων αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, ως Επιμελήτρια στην Επιστημονική Επιτροπή Αρχιτεκτόνων.

Έχουμε, αν θέλετε, δύο τρόπους με τους οποίους συνήθως κάνουμε μία εισήγηση, θετική ή αρνητική, προς την Διοικούσα Επιτροπή του Τ.Ε.Ε.

Ο ένας τρόπος είναι: γίνεται η αίτηση από τον ενδιαφερόμενο, είτε είναι ο ίδιος είτε ένας φορέας που θέλει να γίνει αυτή η έκδοση, και πολύ σπανιότερα μετά από δική μας πρωτοβουλία προσπαθούμε να προτρέψουμε κάποιους συναδέλφους να γράψουν ένα έργο, να ολοκληρώσουν ένα πρωτότυπο και μία μακέτα προκειμένου να εκδοθεί.

Προφανώς για το θέμα της έκδοσης του δίτομου έργου του Δοξιάδη δεν χρειάζεται να σας πω ότι ήταν απόλυτα θετική εκ των πραγμάτων η εισήγησή μας.

Θέλω όμως να σας πω και τη δεύτερη δουλειά που κάναμε πολύ πρόσφατα.

Έχει εκδοθεί από το ΤΕΕ το έργο του μαχόμενου πολεοδόμου Γρηγόρη Διαμαντόπουλου, τον οποίο εμείς προτρέψαμε να κάτσει να το κάνει. Τρία

χρόνια πριν εκδοθεί πήραμε απόφαση από τη Διοικούσα Επιτροπή του ΤΕΕ ότι θα το χρηματοδοτήσει, και έτσι έκατσε ο Γρηγόρης. Τρία χρόνια και ετοίμασε αυτό το έργο που εκδόθηκε. Προφανώς, δεν σας προσκαλώ όλους, και μάλιστα τους μεγαλύτερους και εννοώ τον Παναγή προφανώς, να καθίσει και να ετοιμάσει κάτι. Μπορεί και να τον πάρουμε τηλέφωνο, νομίζω, αυτές τις μέρες.

Τώρα, δεν έχω να πω τίποτα από αυτά που είπαν οι προηγούμενοι. Θα σας πω δύο κουβέντες, μόνο με τις προσωπικές μου εμπειρίες, δύο τρεις, η δεύτερη νομίζω ότι δεν θίγεται και σε αυτό το διήμερο, που την θεωρώ σημαντική.

Και εγώ, όπως οι περισσότεροι Έλληνες αρχιτέκτονες και μετέπειτα πολεοδόμοι, ως σπουδάστρια στο Μετσόβιο, είχα προφανώς την ευκαιρία μία καλοκαιρινή περίοδο να δουλέψω στο γραφείο Δοξιάδη. Και βέβαια, φυσικά, η ανάμνηση του ίδιου του Δοξιάδη και της οργάνωσης του γραφείου μέσα και έξω από το γραφείο οπωσδήποτε με σημάδεψε ανεξίτηλα και στην μετέπειτα επιστημονική και επαγγελματική μου σταδιοδρομία.

Θυμάμαι τον τρόπο οργάνωσης, την ατμόσφαιρα, τη φιλική συμπεριφορά μεταξύ των συνεργατών. Νομίζω ότι ο Ψωμόπουλος μας πήγαινε τα Σάββατα για μπάνιο στο Σαρωνικό, έτσι δεν είναι; Σάββατο απόγευμα, αν θυμάμαι καλά. Ήταν πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία.

Αργότερα, έφυγα για τη Γαλλία, το '63, τέλειωσα, έφυγα. Τον τελευταίο χρόνο της δικτατορίας, το 1973, γύρισα από τη Γαλλία και γνώρισα τότε τον εξαναγκασθέντα σε παραίτηση από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, σύντροφό μου από τότε, τον Νικόλα τον Φαράκλα.

Ο Νικόλας, μαζί με τους διωγμένους όλους από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, τους αρχαιολόγους οι οποίοι είχαν παραιτηθεί, εξαναγκαστεί σε παραίτηση από τα πανεπιστήμια, δεν ήταν πολλοί, ήταν 10-15 όλοι αυτοί, είχαν βρει ένα καταφύγιο στο γραφείο Δοξιάδη και δούλευαν τότε το πρόγραμμα των αρχαίων ελληνικών πόλεων, δηλαδή, δούλεψαν από το '68 και το πρόγραμμα προφανώς τέλειωσε μετά τη δικτατορία.

Ήταν πολύ σημαντικό για όλους αυτούς, γιατί οι περισσότεροι έφυγαν από

την υπηρεσία ή από το πανεπιστήμιο χωρίς να έχουν ούτε μία δραχμή στην τσέπη, είχαν αυτή την ικανότητα να το κάνουν.

Και ξέρω ότι δούλεψαν πολλοί, ιδίως ο άντρας μου, στο εθνικό χωροταξικό σχέδιο και στο σχέδιο για την ανασυγκρότηση της πρωτεύουσας, και έτρεφε πολύ μεγάλο σεβασμό για τον ίδιο τον Δοξιάδη γιατί δούλεψε πολύ με αυτόν.

Αργότερα, είχα την ίδια ευκαιρία, ας πούμε, να μιλάω πάρα πολύ για τον Δοξιάδη τον Χρήστο τον Παπουτσοάκη, ο οποίος δεν είναι πλέον ανάμεσά μας και ο οποίος έτρεφε επίσης μεγάλο σεβασμό, το έδειξε άλλωστε για τον Δοξιάδη.

Εγώ θα έλεγα το εξής, ότι η μεγαλύτερη παράλειψη από εμένα, ως επαγγελματία αρχιτέκτονα πολεοδόμο, θα ήταν να μην αναφέρω ότι σε όλη τη διάρκεια των 35 χρόνων που δουλεύω τώρα στην Ελλάδα, και που δουλεύω πάρα πολύ έντονα και σε όλα τα επίπεδα αυτού του αντικειμένου, συναντώ πάντοτε ανθρώπους οι οποίοι είχαν δουλέψει, είχαν μείνει τα στελέχη του γραφείου Δοξιάδη, σε όλους τους επαγγελματικούς και επιστημονικούς κλάδους, όχι βέβαια μόνο μηχανικούς, αλλά οικονομολόγους, κοινωνιολόγους, συγκοινωνιολόγους, τα πάντα, κοινωνικούς επιστήμονες, και γενικά ερευνητές.

Ποια αρχή εγώ κρατώ που νομίζω ότι γαλουχήθηκαν σε αυτό το γραφείο; Με την αρχή της επιστημονικής εντιμότητας. Δηλαδή, ποτέ δεν είδα κανέναν να λέει ψέματα ή να γράφει ψέματα, διότι συνέφερε τον ίδιο, συνέφερε αυτά που ήθελε να πει κλπ. Αυτό, όπως ξέρετε όλοι, στη δουλειά μας είναι, κατά τη γνώμη μου, η μεγαλύτερη αρετή.

Λέω τώρα ότι η συμβολή του Συνδέσμου προφανώς είναι πολύτιμη γιατί μας συμπληρώνει τις γνώσεις και για την ελληνική και τη διεθνή προσωπικότητά του και αρχίζει, επιτέλους, σιγά, σιγά να αποκαθίσταται μία μήνη και μία συζήτηση, γιατί υπήρξε, εντάξει, έχει επισημανθεί αυτό, αυτή η περιέργη και πολυετή σιωπή γύρω από το πρόσωπό του.

Προφανώς, και για αυτόν τον λόγο, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας δεν μπορεί παρά να υποστηρίζει αυτή τη δράση για όλους τους λόγους που είπε ο Πρόεδρος μας, ο Γιάννης Αλαβάνος, που είναι σημαντικό το ότι, συγγνώμη Γιάννη που είσαι παρών, είναι αυτός Πρόεδρος του ΤΕΕ αυτή την περίοδο, την

τελευταία. Ήταν πολύ ανακουφιστικό να έχεις Πρόεδρο τον Γιάννη γιατί όλα τα πράγματα τα σημαντικά, τα οποία κανείς έχει εισηγηθεί, τα υποστήριξε με πάθος και με συνέπεια.

Θα πω τελικά, και τελιώνω, ότι είναι αναμφίβολο ότι μπορεί κανείς να διαφωνεί με πολλές δράσεις ή και με πτυχές της προσωπικότητας κάποιου ανθρώπου. Εγώ δεν ήρθα εδώ για να πω ο άψογος Δοξιάδης ή οτιδήποτε, για όνομα της Παναγίας. Αλλά νομίζω ότι πρέπει να συμφωνήσουμε όλοι μας πως μόνο η γνώση επιτρέπει την άσκηση του δικαιώματος της διαφωνίας. Να διαφωνούμε χωρίς να γνωρίζουμε, πράγμα που έγινε στην Ελλάδα, κατά κόρον σχετικά με το πρόσωπο του Δοξιάδη, εμένα δεν μου αρέσει καθόλου.

Και θα έλεγα λοιπόν, θα τελιώνω όπως τελείωσε και ο Πρόεδρος του ΤΕΕ, ότι ως τελευταία πράξη σεβασμού προς το πρόσωπό του και τον όμιλο, αυτό που όλοι μας έχουμε στο κεφάλι μας σαν γραφείο Δοξιάδη, πρέπει όλοι να αναλάβουμε μία δράση, μία δραστηριότητα για να σωθεί το κτήριο γραφείων.

Γιατί, να σας πω κάτι; Δεν γίνεται να κάνουμε διαμερίσματα, αυτά λέγαμε τώρα και με τον Αλέξανδρο τον Βενετά, πολυτελείας σε ένα κτήριο που θα έχει την όψη των γραφείων, μην γελιόμαστε. Πρέπει να παραμείνει το κτήριο και με τη χρήση του.

Ευχαριστώ πάρα πολύ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστούμε πολύ, κυρία Κλουτσινιώτη, για όσα αναφέρατε και για το παρελθόν και για το παρόν και για το μέλλον.

Ένα σημειώνω εγώ, αυτό που είπες για τον Πρόεδρο: “όπου Γιάννης και μάλαμα”.

Τώρα έχουμε έναν άλλο ομιλητή, γνωστόν με το όνομα Απόστολος Δοξιάδης, που είναι μαθηματικός και συγγραφέας. Είναι ο μόνος άνθρωπος στον κόσμο που μου είπε κάποτε: *βρε Παναγή, δεν θυμάμαι ποτέ την ζωή μου χωρίς εσένα.*

Έλα, Αποστόλη.

Απόστολος Δοξιάδης

Κυρίες και κύριοι, φίλες και φίλοι, χαίρομαι ιδιαίτερα που είμαι εδώ και προσωπικά και εκ μέρους των αδελφών μου και της μητέρας μου, της οικογένειας του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Στο κέντρο του γραφείου του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στο σπίτι του, στο σπίτι μας πρέπει να πω, υπήρχε ένα αναλόγιο ξύλινο, σχεδιασμένο από τον ίδιο, και πάνω ήταν ένας δερματόδετος τόμος της Οδύσσειας του Νίκου Καζαντζάκη. Ήταν η πρώτη έκδοση του βιβλίου που είχε εκδοθεί το '58, αν δεν κάνω λάθος.

Και το συγκεκριμένο τόμο του τον είχαν χαρίσει οι συνεργάτες του και μάλιστα στην πρώτη σελίδα, στην σελίδα της αφιέρωσης, έλεγε: *Στον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, πολλών ανθρώπων οίδεν άστεα κενών έγνω*. Αυτό που σε κάποια από τις σύγχρονες μεταφράσεις της ομηρικής Οδύσσειας λέει: και ανθρώπων γνώρισε πολλών τους τόπους και τη γνώμη.

Και ίσως αυτά τα λόγια, που τα έβλεπα συχνά σε αυτή την εμβληματική θέση στο κέντρο του γραφείου του πατέρα μου, στον χώρο του δηλαδή στο σπίτι, το ότι ταυτιζόνταν μαζί του ήταν και ένας από τους τρόπους με τους οποίους τον γνώρισα, μεγαλώνοντας, ως ένα άνθρωπο πολυταξιδεμένο που ήξερε πάρα πολλά για πολλούς τόπους και για πολλούς ανθρώπους.

Βέβαια, το ίδιο το βιβλίο, η Οδύσσεια του Καζαντζάκη, ο επίλογος αν θέλετε, η νέα Οδύσσεια του Καζαντζάκη, έλεγε μία τελείως άλλη ιστορία, όχι την ιστορία ενός γυρισμού, αλλά την ιστορία μίας αναχώρησης.

Και στον πρόλογο της Οδύσσειας αυτής, ενός βιβλίου 33.333 στίχων, όπως το ήθελε να είναι ο Καζαντζάκης, στον πρόλογο, λοιπόν, στην πρώτη σελίδα αυτού του μεγάλου έργου, πραγματικά μεγάλου έργου, υπήρχε και η μόνη σημείωση στο βιβλίο, με πράσινο κραγιόν, το θυμάμαι ακόμα στο πλάι του προλόγου και ήταν στους στίχους που έλεγαν στη γλώσσα εκείνη την κάπως ξεπερασμένη, σύνθετη, δημοτική, δημιουργημένη, επινοημένη δημοτική του Καζαντζάκη: *«ήλιε, οργανοπαιχνιδιά μου, φρουγό λαγωνικό μου, ό,τι τηράς τη γη*

μαντάτευε και ό,τι γροικάς μολόγα, και εγώ θα τα περνώ στου σπλάχνου μου το μυστικό εργαστήρι και αγάλια με το παίξε γέλασε και το βαθύ κανάκι πέτρες, νερό, φωτιά και χώματα θα γίνουν όλα πνέμα».

Αν στους παλιούς συνεργάτες του Κωνσταντίνου Δοξιάδη ή σε κάποιους από τους επισκέπτες του Μουσείου Μπενάκη ή στους φίλους που είναι εδώ σήμερα θυμίζουν κάτι αυτά τα τελευταία λόγια, είναι γιατί είναι δύο στίχοι που είναι γραμμένοι στη βάση του ψηφιδωτού του Γιάννη Τσαρούχη, που βρίσκεται στην είσοδο του Μουσείου Μπενάκη, το γνωρίζουν πολύ καλά οι παλιοί συνεργάτες, γιατί από την ίδρυση του καινούριου γραφείου Δοξιάδη, το '59, ήταν στην αυλή του, είχε παραγγελθεί ειδικά για εκείνο τον χώρο, και η παραγγελία στον Γιάννη Τσαρούχη ήταν να κάνει κάτι, ένα ψηφιδωτό πάνω σε αυτούς τους δύο στίχους, αυτή τη μετάπλαση του σκληρού υλικού της ζωής σε πνεύμα, που καθοδηγούσε, θα έλεγα, το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και των συνεργατών του.

Ήταν απόφαση της οικογένειας να χαρίσουμε στο όνομά του, στη μνήμη του. Πιστεύω ότι είναι κάτι που θα το ήθελε πολύ ο ίδιος, σε ένα χώρο σαν το Μουσείο Μπενάκη, το ψηφιδωτό αυτό που από εδώ και μπρος θα βρίσκεται στην θέση που το είδατε.

Και το σκεπτικό ήταν ότι ήταν ένα έργο σχεδιασμένο για δημόσιο χώρο, για ένα χώρο πνευματικό, ένα χώρο που προσφέρει και κοινωνεί με τον κόσμο και πιστεύουμε ότι η θέση του δεν ήταν να είναι θαμμένο σε κάποια ιδιωτική συλλογή, ήταν ένα έργο φτιαγμένο για το φως το αθηναϊκό, για τη δημόσια θέα και νομίζω ότι βρίσκει εδώ την φιλόξενη θέση του και μεταμορφώνει, αν θέλετε, είναι ένα βήμα παραπέρα στο να κάνει το Μουσείο Μπενάκη ένα δεύτερο σπίτι για το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, μιας και στους φιλόξενους χώρους του, όχι μόνο γίνεται η σημερινή συνάντηση του συνεδρίου, αλλά άλλες συγκεντρώσεις τα τελευταία χρόνια για το έργο του και φιλοξενείται, όπως ίσως ξέρετε πολλοί από εσάς, και όλο το αρχείο του σε ένα χώρο ιδιαίτερα φιλόξενο, ιδιαίτερα μοντέρνο και ιδιαίτερα προσβάσιμο στους ερευνητές.

Πέρα από τις ευχαριστίες, λοιπόν, για όλη τη συνεργασία, στο Μουσείο Μπενάκη, προχωρώ φυσικά με τις ευχαριστίες στον Σύνδεσμο των Φίλων και Συνεργατών του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Είναι ένας Σύνδεσμος, μία ομάδα ανθρώπων που θα έλεγα ότι αυτό που χαρακτηρίζει την σύστασή της, και ήταν κάτι που μου έκανε εντύπωση, από την πρώτη στιγμή της σύστασής της, είναι η έλλειψη κάθε κακής ιδιοτέλειας. Είναι πολύ σπάνιο να βλέπουμε στη ζωή και στις μέρες μας να γίνονται πράγματα χωρίς καμία ιδιοτέλεια.

Και το πρώτο πράγμα που μου έκανε εντύπωση στη συνάντησή αυτή, στην καλή αυτή παρέα, θα έλεγα, παλιών φίλων και καινούργιων, είναι ότι έγινε πραγματικά μόνο για τον καλό σκοπό που δηλώνει, και αυτό είναι κάτι διπλά αξιόλογο στις μέρες μας, όχι μόνο ότι υπηρετεί ένα καλό σκοπό, αλλά και τον υπηρετεί χωρίς να ζητά τίποτα περισσότερο για κανένα.

Όλοι οι άνθρωποι που το ίδρυσαν και συμμετέχουν σε αυτόν είναι άνθρωποι με έργο, καταξιωμένοι και δεν έχουν τίποτα να κερδίσουν, δεν έχουν κάποιο εύσημο ή παράσημο να πάρουν. Προσφέρουν μόνο από αγάπη στο κοινό τους παρελθόν και στο έργο του ανθρώπου που τους ενέπνευσε, του Κωνσταντίνου Δοξιάδη.

Είναι, λοιπόν, ιδιαίτερα σημαντική η συμβολή τους στη διατήρηση και προώθηση, θα έλεγα, όχι μόνο της μνήμης, αλλά του έργου και με πρώτο μεγάλο τους βήμα το συνέδριο που διοργανώθηκε σ' αυτόν ακριβώς τον χώρο που είμαστε τώρα, το 2007.

Και δεύτερο, βέβαια, την έκδοση αυτής της πολυσύνθετης, πρισματικής αποτύπωσης του έργου του Κωνσταντίνου Δοξιάδη μέσα από τις φωνές, τις μαρτυρίες και τις ειδικές οπτικές γωνίες των συνεργατών του.

Εδώ πρέπει να ευχαριστήσω βέβαια και το Τεχνικό Επιμελητήριο που ανέλαβε την έκδοση. Αναφέρθηκε πρωτίτερα από τον Παναγή τον Ψωμόπουλο η σχέση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη με τον φθόνο τον ελληνικό, δύο φορές, με το ωραίο ρητό που μας είπε ο Παναγής.

Και, βέβαια, το γεγονός ότι δεν έγινε προφήτης στην πατρίδα του. Πρέπει να σας πω ότι αυτή είναι μία ευαγγελική φράση που πρώτη φορά την άκουσα από τον πατέρα μου, και όχι μία φορά. Με τα χρόνια κατάλαβα ότι είχε πολύ καλό λόγο, που την ανέφερε συχνά.

Και, βέβαια, σχετικά με την επιτυχία θυμάμαι μία φράση που μου έλεγε καμία φορά: *παιδί μου, στη ζωή σου να είσαι έτοιμος να στα συγχωρέσουν όλα οι άνθρωποι εκτός από την επιτυχία.*

Τη δική του επιτυχία στην Ελλάδα του την συγχώρεσαν πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του. Χρειάστηκε να είναι πολύ σίγουρα μακριά από εμάς και θαμμένος για να του συγχωρεθεί. Και αυτό, ιδιαίτερα βέβαια, από τους δημόσιους φορείς και κυρίως τους δύο κατ' εξοχήν φορείς που υπηρετούν την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία στην Ελλάδα, δηλαδή τις αρχιτεκτονικές σχολές των πολυτεχνείων μας και το Τεχνικό Επιμελητήριο.

Πριν μερικά χρόνια ο ιστορικός αυτός λογαριασμός έκλεισε με τη δωρεά της βιβλιοθήκης του στην Σχολή Αρχιτεκτόνων του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και έτσι αυτή η πληγή έκλεισε, πιστεύω, με τον καλύτερο τρόπο.

Και σήμερα, θα έλεγα, πανηγυρικά και γιορταστικά και όμορφα κλείνει και η δεύτερη με τον άλλο χώρο που τότε του είχε αντισταθεί και συλλογικά και από πολλά μέλη του και από πολλές άδικες επιθέσεις, όπως είπε, χωρίς λόγο γνώσεως, η προηγούμενη ομιλήτρια. Και έτσι είναι και αυτό διπλά σημαντικό, θεωρώ, τον συμβολισμό ότι ειδικά το Τεχνικό Επιμελητήριο αναλαμβάνει την έκδοση του έργου αυτού.

Δεν πιστεύω ότι είναι ο χώρος ούτε πιστεύω ότι είναι η αφορμή η σημερινή να προβληθούν θέσεις πάνω στη συνέχιση του κτηρίου, θέσεις, αν θέλετε, πολιτικές τελικά, κατά Αριστοτέλη τουλάχιστον, του Τεχνικού Επιμελητηρίου πάνω στο κτήριο που σχεδίασε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης για το γραφείο του.

Αλλά επειδή έγινε αυτό, και έγινε δύο φορές, αισθάνομαι υποχρεωμένος να πω την προσωπική μου γνώμη, η οποία βέβαια δεν είναι γνώμη ειδικού στην αρχιτεκτονική, αλλά ίσως είναι γνώμη ενός ανθρώπου που ήξερε καλύτερα από άλλους τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη.

Μου ζητήθηκε πριν λίγο καιρό, όταν ανέκυψε αυτό το θέμα, να πάρω κάποια θέση. Και επειδή ήξερα ότι όποια θέση θα έπαιρνα, προσωπική θέση, θα ήταν με κάποια έννοια, άδικα, μεν αλλά μοιραία δε, ως θέση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, θέση της οικογένειας, θέση, αν θέλετε, εν ονόματί του.

Και επειδή είναι πολύ βαριά η ευθύνη αυτή, να μιλάς για ένα απόντα και ιδιαίτερα για ένα τέτοιο απόντα, πρέπει να σας πω ότι λιγάκι κοιτάξα το θέμα και κατέληξα ότι το σωστό για εμένα θα ήταν να μην πάρω θέση. Και να σας πω τα δύο επιχειρήματα μονάχα, γιατί ακούστηκε η μία πλευρά, την οποία σέβομαι απολύτως και σέβομαι την καλή της πρόθεση και την τιμητική διάθεση προς τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη και το έργο του, που είναι η θέση που ακούστηκε.

Πρέπει να σας πω, όμως, ότι επειδή έζησα από πολύ κοντά τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, βρισκόταν στον αντίποδα εντελώς της μουσειακής αίσθησης για την αρχιτεκτονική. Ήταν ένα καθαρόαιμο παιδί του Μπάου Χάουζ, που πίστευε ότι η μορφή ακολουθεί τη λειτουργία.

Και νομίζω ότι οποιοδήποτε επιχειρήμα μουσειολογικό ή μνημειακό ή μεταστροφής ενός αρχιτεκτονικού έργου σε μνημείο, θα τον έβρισκε καταρχήν αντίθετο. Αυτό, λοιπόν, με έβαλε σε σκέψεις.

Το δεύτερο είναι ότι επειδή ήταν άνθρωπος πάντα της δημιουργικής σύνθεσης του παρελθόντος με το παρόν, και αυτό το ξέρουν πολύ καλά όσοι δούλεψαν μαζί του, ακούγοντας τον λόγο της μίας πλευράς στο θέμα αυτό, ζήτησα και άκουσα τον λόγο της άλλης.

Μίλησα με τέσσερις πέντε διαφορετικούς σύγχρονους αρχιτέκτονες, ενεργούς και κάποιους από αυτούς πολύ διακεκριμένους και θαυμάσιους αρχιτέκτονες, που έτυχε να ήξεραν τα συγκεκριμένα σχέδια. Και μου είπαν ότι εκείνοι θεωρούσαν ότι αυτό ήταν μία δημιουργική ανάπλαση.

Δεν δίνω δίκιο ούτε στον ένα ούτε στον άλλον. Είναι απλώς ο λόγος που δεν εξέφρασα, μοιραία αν θέλετε, ως οικογένεια, θέση στο θέμα και δεν θέλω να εκφράσω και σήμερα. Το αφήνω σε άλλους αρμοδιότερους ή στη σύνθεση που μπορεί να δώσει ο χρόνος ή η ιστορία.

Από εκεί και πέρα θα ήθελα να μιλήσω για τη σημασία του βιβλίου αυτού, να πω δύο λόγια παραπάνω. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης δούλεψε πάντα με τους συνεργάτες του, το εκφράζει και το όνομα, το Doxiadis Associates, στα αγγλικά, του γραφείου του. Και πιστεύω ότι είναι απαραίτητη συμπλήρωση στην

μεγάλη έκδοση που έγινε πριν τρία χρόνια με την επιμέλεια του Αλέξανδρου του Κύρτου, το «Κωνσταντίνος Δοξιάδης, κείμενα, σχέδια, οικισμοί».

Είναι ένα απαραίτητο συμπλήρωμα, θα έλεγα, ένα απαραίτητο δίδυμο το σημερινό, το έργο που σήμερα παρουσιάζεται, που έγινε με την έκδοση του Τεχνικού Επιμελητηρίου, που παρουσιάζει τη σύνθετη συμβολή των συνεργατών του.

Πιστεύω ότι αυτός ο λόγος, αυτός ο παράλληλος λόγος των συνεργατών του είναι απαραίτητος για να καταλάβουμε καλύτερα το έργο του Δοξιάδη. Και εδώ υπάρχει μία μοναδική σύνθεση, ένας μοναδικός πλούτος και εύρος απόψεων που πάντα δεν είναι παράλληλες ή σύμφωνες η μία με την άλλη, και αυτό είναι απολύτως μέσα στο πνεύμα μίας ιστορικής αναζήτησης.

Μάλιστα, να πω κιόλας, να ανακοινώσω με συγκίνηση, γιατί ο συγγραφέας του επόμενου βιβλίου για τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη δεν είναι πια μαζί μας, είναι ο Άγγελος ο Δημητρίου που μας έφυγε φέτος. Έχει γράψει ένα σπουδαίο βιβλίο που λέγεται «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και η εποχή του» το οποίο θα εκδοθεί μέσα στη χρονιά από τον Ίκαρο και αυτό και νομίζω ότι είναι μία αφορμή για περισσότερες μελέτες, για περισσότερη έρευνα για ένα πρόσωπο που έχει περάσει βέβαια στην ιστορία αλλά παραμένει τόσο ζωντανό.

Η ομαδικότητα αυτή, που χαρακτήριζε όλα τα έργα του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, ήταν μίας ειδικής μορφής ομαδικότητα. Θα έλεγα ότι ήταν, αν έπρεπε να την προσαρμόσω, να την παρομοιάσω σε κάποιο μοντέλο διακυβέρνησης, θα έλεγα ότι ήταν μίας αγαθής δικτατορίας περισσότερο από μίας γλυκιάς αρμονικής πολυφωνικής δημοκρατίας.

Δεν φημιζόταν ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης για την αγάπη του για τις αντίθετες απόψεις, ή αν θέλετε, τουλάχιστον στον βαθμό που θα μπορούσαν να του επιβληθούν. Άκουγε, ήθελε να ακούει σίγουρα, ήθελε να ακούει τη διαφωνία, αλλά ήθελε να είναι εκείνος που κάνει τη σύνθεση.

Και, βέβαια, αυτό ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του και αυτό μπορεί να το αξιολογήσει κανείς όπως θέλει. Πάντως, ήταν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του.

Και νομίζω ότι και ένας από τους λόγους που έμαθαν τόσα πολλά οι συνεργάτες του, που δούλεψαν μαζί του, ήταν, γιατί τον πρώτο καιρό τουλάχιστον της συνεργασίας, ήταν πολύ ξεκάθαρος στο ότι θέλει ορισμένα πράγματα και τα μαθαίνει σαν παλιός μάστορας, και αυτή τη μεταφορά την χρησιμοποιούσε συνέχεια για τον εαυτό του στους νεότερους. Θεωρούσε ότι εκείνος ήξερε και δίδασκε.

Μάθαινε από τους νεότερους, μάθαινε από τις διαφωνίες, αλλά τελικά εκείνος έκανε τη σύνθεση. Και νομίζω ότι το χαρακτηριστικό πρέπει να έχει κανείς για να κάνει κάτι τέτοιο, είναι μία παθιασμένη πίστη στο όραμά του το προσωπικό. Αυτό αναφέρθηκε από τη Μυρτώ και από άλλους και από τον Νάσο, αυτό που ενέπνεε τους άλλους.

Και θα έλεγα ότι αυτό γινόταν με δύο τρόπους, το «με λογισμό και με όνειρο», που όντως χρησιμοποιούσε συχνά, που είπε ο φίλος μου ο Νάσος, ήταν πραγματικά πολύ χαρακτηριστικό της σκέψης του.

Θα έλεγα ότι εδώ ο λογισμός έμπαινε στη σχεδόν ψυχαναγκαστικής δύναμης οργανωτικότητά του. Θα έλεγε κανείς ότι η οργανωτικότητά του ξεπηδούσε από μία ψυχική του σχεδόν ανάγκη, με τόσο πάθος τη διεκπεραιώνει. Και θα έλεγα ότι αυτό ήταν, όμως, εν τέλει ο λογισμός, ήταν ο τρόπος του να συνθέτει δυνάμεις λογικά και να μπορέσουν να οδηγήσουν σε ένα αποτέλεσμα. Αλλά βέβαια στην καρδιά τους ήταν το όνειρο, το προσωπικό του όραμα που πήγαζε από μία τελειώς ιδιαίτερη ποιότητα.

Ανέφερε η Μυρτώ ότι τότε κάναμε πράγματα γιατί τα πιστεύαμε, τώρα κάνουμε πράγματα γιατί πρέπει, γιατί μας πληρώνουν, γιατί πρέπει να τελειώνουμε.

Θα έλεγα ότι το κλειδί σε αυτό το στοιχείο της προσωπικότητάς του μου το έδωσε ο στενός του φίλος, συμμαθητής τους στο Βαρβάκειο και επίσης μεγάλος Έλληνας, ο γιατρός, ο Γιώργος Κοτζιάς, που έφυγε και αυτός νωρίς, ένα χρόνο μετά τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη.

Ο Κοτζιάς, για όσους δεν ξέρετε το έργο του, σταδιοδρόμησε στην Αμερική. Ήταν ο άνθρωπος που ανακάλυψε τη θεραπεία του Πάρκινσον με ελ ντόπα. Είναι ένας από τους γίγαντες της ιατρικής του 20^{ου} αιώνα, όχι πολύ γνωστός στην Ελλάδα, αλλά πολύ γνωστός στη διεθνή ιατρική κοινότητα, Ο οποίος μου

είπε, λίγο πριν πεθάνει, όταν ήταν άρρωστος και εκείνος, είχαμε αναπτύξει μία ιδιαίτερη φιλία οι δυο μας, μικρού με μεγάλο, μαθητή με δάσκαλο, και μου είπε μια φράση που μου έχει μείνει. Μου είπε: *Ξέρεις κάτι; Εγώ είμαι γιατρός, είμαι όλη μέρα στο νοσοκομείο και σώζω ζωές. Μακάρι να είχα το 1/10 της πίστης στην ιατρική που έχει ο πατέρας σου στην πολεοδομία.*

Και αυτό όταν στο λέει ένας μεγάλος γιατρός, που σώζει ζωές, άρα είναι εντελώς αυτονόητο, αν θέλετε, στην κοινωνία μας το νόημα της δουλειάς του, είναι κάτι που σε προβληματίζει ιδιαίτερα από ένα γιατρό αυτού του μεγέθους.

Αυτή η ακαταμάχητη πίστη του στη σημασία αυτού που έκανε, ίσως, θα έλεγα ότι είναι και η κεντρικότερη εξήγηση όλου του μυστηρίου Κωνσταντίνος Δοξιάδης, που είναι ακόμα εν μέρει αξεδιάλυτο και που όλες αυτές οι προσπάθειες βοηθούν να λυθεί, και που ίσως θα μπορούσε να αναζητηθεί ακριβώς στο σπλάχνου του το μυστικό εργαστήρι, εκεί που πέτρες, νερό, φωτιά και χρώματα, αλλά όχι μόνο, αλλά γονείς, μνήμες, προσφυγιά, καταγωγή, γνώση, Πικιώνης, αρχαία Ελλάδα, γεωμετρία, Παλαμάς, Καζαντζάκης συναντιούνται, ώστε όλα αυτά μαζί να γίνουν πνεύμα, το πνεύμα αυτό που εμπνέει και όλους τους καλούς συντελεστές του έργου που παρουσιάζεται σήμερα.

Ευχαριστώ πολύ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστούμε πολύ, Αποστόλη, για την ωραία σου ομιλία. Μελίρητος ο κερατάς, (στον ενθουσιασμό μου είμαι αδιόρθωτος)

Σχεδιάζα, επί καιρώ, μία πόλη στη Συρία, ένα σχέδιο μεγάλης κλίμακας, κρεμασμένο στον τοίχο, από το ταβάνι ως το πάτωμα, ακριβώς στη θέση της σκάλας του κτηρίου, κάτω από τον όροφο του Δοξιάδη. Εκείνος καθημερινά ανεβοκατέβαινε τη σκάλα με τα πόδια και πότε πότε, περνώντας, χαιρετούσε με το χέρι. Όταν καμιά φορά έλειπα το βράδυ, την επομένη έβρισκα, αναπάντεχα, σημεία, ερωτηματικά, βέλη, στο πλαίσιο του σχεδίου, σημειωμένα με ένα μαρκαδόρο, και γινόμουν θηρίο. Ένα βράδυ, κατεβαίνοντας, με σταμάτησε ο Δοξιάδης, μπήκε μέσα και μου είπε: ωραία, προχωράμε καλά. Ναι προχωράμε κύριε Δοξιάδη, απάντησα. Και ρωτά: *αυτά;* -δείχνοντάς μου τα ερωτηματικά. Και απάντησα: Αυτά κύριε Δοξιάδη, δεν ξέρω ποιός κερατάς τα έκανε. Και τότε μ' ένα πονηρό χαμόγελο και απολογητικό ύφος ψιθύρισε: Θα το πω στη

φίλη σου την Εμμά (γυναίκα του) ότι την κατηγορείς, ελπίζω άδικα και έφυγε τρέχοντας χαμογελαστά. Καταρρακωμένος ζήτησα συγνώμη. Δεν κοιμήθηκα όλη τη νύκτα και όταν ακόμη το σκέπτομαι, με πιάνει κρύος ιδρώτας.

Μία φορά, ένα Σαββατοκύριακο, έφθασε στη Βηρυτό από την Αθήνα και τον παρέλαβα από το αεροπλάνο (ήμουν στον διάδρομο του αεροδρομίου). Απόρησε πως μπήκα και του εξήγησα ότι είχα φίλες μερικές κυρίες αεροσυνοδούς εδάφους. Η αντίδραση ήταν: α, έχεις δικτυωθεί πολύ αποτελεσματικά.

Στο ξενοδοχείο συμφωνήσαμε να πάρουμε πρωινό στις 6.00 π.μ. και καθώς κατέβαινα, 6.00 π.μ., μία παρέα από κοπέλες με τα βραδινά τους, που επέστρεφαν, προφανώς, από ολονύκτιο γλέντι, στους Κέρδους του Λιβάνου, άρχισαν να φωνάζουν: Ε, Παναγή, έχασες, περάσαμε θαυμάσια. Ο Δοξιάδης μου λέει: γνωρίζετε; Λέω: οφθαλμοφανώς. Από τότε, επί 20 σχεδόν χρόνια, κάθε φορά που έφευγε κάποιος για τη Βηρυτό του έλεγε: α, πρόσεξε, πριν φύγεις πέρασε από τον Παναγή για τις διευθύνσεις.

Άπειρες τέτοιες ιστορίες με τον Δοξιάδη. Λέγαμε κάποτε ότι θα μαζευτούμε και να τις γράψουμε. Δείχνουν μία άλλη διάσταση, την ανθρώπινη διάσταση του Δοξιάδη. Γιατί παρόλα όσα λέγονται για την αυστηρότητά του, και χιούμορ είχε και χάρη και γοητεία κάθε λογής.

Ήταν ο ταχύτερα μανθάνων άνθρωπος στον κόσμο. Τα άρπαζε τα πράγματα, εντόπιζε τις αναλογίες, ήξερε πως να τα χρησιμοποιήσει και πάντοτε θαυματοποιούσε με τη μαγική ικανότητά του για σύνθεση, όπως είπε κάποτε η Μάργκαρετ Μιντ

Πριν τελειώσουμε, θα ήθελα να θυμίσω κάτι που έχει σχέση με πολλά απ' όσα ακούστηκαν σήμερα, για το θέμα Οικισμός και την Οικιστική Προσέγγιση Δοξιάδη. Σε εκείνο που ονομάζαμε τότε αρχιτεκτονική ή πολεοδομία και συνεχίζουμε να εννοούμε ακόμη και σήμερα. Ο Δοξιάδης συνέβαλε σε κάτι το οποίο είναι παγκόσμια αναγνωρισμένο: την ανάγκη για διεπιστημονικότητα. Θυμίζω ότι στις ομάδες που οργάνωνε για τη μελέτη κάθε έργου, εκτός από αρχιτέκτονα, πολεοδόμο και πολιτικό μηχανικό ή υδραυλικό, μετείχαν κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι, ψυχίατροι, ψυχολόγοι, γιατροί, ιστορικοί και κάθε άλλος ειδικός, προκειμένου να αντιμετωπίσει κάθε φορά το θέμα με ένα

τρόπο “ολιστικό”, όπως συνηθίζουμε να λέμε τώρα, δηλαδή, πολυδιάστατο και με στόχο να συνθέσει τις διάφορες απόψεις.

Αυτό που εκείνος ονόμασε “Επιστήμη των Οικισμών” αφορά στην αλληλοσύνδεση των πραγμάτων, θέμα πολύπλοκο, που γίνεται προσπάθεια να συνεχιστεί αυτό και με τη Διεθνή Εταιρεία Οικιστικής και με άλλους οργανισμούς, αφού δεν είναι ακόμη τελειωτικά διατυπωμένη.

Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια προσπάθεια, που γίνεται σήμερα παντού φανερό γύρω μας στα οικολογικά και περιβαλλοντικά θέματα, και μοιάζει σαν να τα ανακαλύπτουμε για πρώτη φορά.

Να θυμίσω εδώ ότι 40 χρόνια πριν, ο Δοξιάδης έγραψε ένα βιβλίο που λεγόταν «College in Ekistics» Οικολογία και Οικιστική, που είμαι βέβαιος πως δεν το γνωρίζει κανείς από όσους είμαστε εδώ σήμερα. Να ένα πράγμα που δείχνει πόσο μπροστά κάλπαζε ο έρμος, πόσο πριν από την εποχή μας ήταν, άρα πόσο επίκαιρος είναι και πόσο αναγκαίο γίνεται το να διαβάσετε τουλάχιστον αυτό το δίτομο έργο του ΤΕΕ. Αγοράστε το, βρε παιδιά, είναι πάρα πολύ φθηνό. Μία πίτα του κιλού είναι. Όμως να το διαβάσετε. Μην το βάλετε στο ράφι. Εγώ 80% των βιβλίων που έχω, δεν τα έχω διαβάσει στο σύνολό τους. Δεν προλαβαίνω. Διαβάζω λίγο και τα αφήνω. Αγοράστε το, ξεφυλλίστε και δείτε τι σας ενδιαφέρει. Τρώγοντας έρχεται η όρεξη. Ίσως έτσι γίνετε ενεργά μέλη της προσπάθειας.

Ουρανία Κλουτσινιώτη

Να το στείλετε δώρο στην Υπουργό μας

Παναγής Ψωμόπουλος

Να το στείλω δώρο στην Υπουργό σας; σε ποιά από τις τόσες Υπουργούς

Ουρανία Κλουτσινιώτη

Μία είναι του Περιβάλλοντος.

Παναγής Ψωμόπουλος

Α, εκείνο το κορίτσι; Καλά, θα το στείλουμε. Σειρά έχει μία καταπληκτική κοπέλα, η κυρία Παυλίδου, που εγώ την αποκαλώ σοκολατάκι γιατί την λένε Παυλίδου. Κάθε φορά, στο τηλέφωνο που την αποκαλώ σοκολατάκι, εκείνη απαντά: Ναι, κύριε Ψωμόπουλε, ξέρει ότι μόνο εγώ την λέω έτσι. Είναι η ψυχή του αρχείου Δοξιάδη.

Γιώτα Παυλίδου

Καλημέρα και καλή χρονιά σε όλους.

Εγώ μετά από όλους αυτούς τους εξαιρετικούς ομιλητές που προηγήθηκαν, δυο λόγια μόνο θέλω να σας πω.

Από την εμπειρία μου στο αρχείο, μετά από το διεθνές συνέδριο, την έκθεση και το βιβλίο που επιμελήθηκε ο κύριος Κύρτσης, αλλά και το συνέδριο που οργάνωσε ο Σύνδεσμος Συνεργατών και Φίλων Δοξιάδη, το ενδιαφέρον για το έργο και τις

θεωρίες του Δοξιάδη έχει αυξηθεί σημαντικά.

Έρχονται πλέον φοιτητές και από τα ελληνικά πανεπιστήμια, ενώ πριν έρχονταν μόνο από τα ξένα, για να κάνουν διατριβές και εργασίες. Τώρα έρχονται από το ΕΜΠ, από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, από το Αριστοτέλειο, από το Πανεπιστήμιο Πάτρας για διατριβές, για διπλωματικές, ακόμα και για σπουδαστικές εργασίες στο πλαίσιο των εξαμήνων, που αυτό σημαίνει ότι πλέον οι καθηγητές των πανεπιστημίων άρχισαν να μιλούν στους φοιτητές τους για το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και να τους αναθέτουν εργασίες.

Ένα άλλο σημαντικό είναι ότι πλέον ο κόσμος άρχισε να μαθαίνει εκτός από τα μεγάλα έργα, όπως ήταν το Ισλαμαμπάντ, ή τα Άσπρα Σπίτια, που είναι λίγο πολύ γνωστά και τα έβρισκε κανείς στη βιβλιογραφία, και τα πιο μικρά έργα αλλά και άλλα πολύ σημαντικά πράγματα, όπως το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στην ανοικοδόμηση που δεν ήταν γνωστό σε πολύ κόσμο, ειδικά σε νέους ανθρώπους.

Ένα άλλο σημαντικό είναι ότι ο κόσμος άρχισε να ενδιαφέρεται για τα μεγάλα ερευνητικά έργα που είχε το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής και όχι μόνο για το City of the Future, την πόλη του μέλλοντος, που ήταν πιο πολύ γνωστό και το έβρισκε κανείς στη βιβλιογραφία, λόγω του ότι συνδεόταν και με το Ισλαμαμπάντ, αλλά και για τα άλλα πολύ σημαντικά έργα, που δεν είναι τόσο γνωστά όπως το Capital of Greece, η πρωτεύουσα της Ελλάδας, και το Human Community, η ανθρώπινη κοινότητα.

Και επίσης να σας πω ότι δεν έρχονται μόνο αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι στο αρχείο Δοξιάδη, αλλά και κοινωνιολόγοι και ιστορικοί και από άλλες επιστήμες, γιατί είναι τέτοιο το εύρος του υλικού που μπορεί κανείς να βρει πληροφορίες και πράγματα για όλες αυτές τις επιστήμες.

Χαρακτηριστικά να σας πω ότι την επόμενη βδομάδα, όλες οι μέρες του αρχείου Δοξιάδη είναι κλεισμένες με ερευνητές. Ένας ερευνητής που κάνει στο Harvard PHD για το Κιρκούκ στο Ιράκ. Ένας Έλληνας ερευνητής που κάνει διατριβή για τα ύψη των κτηρίων και θα δει μία σειρά από φακέλους και δημοσιεύσεις του Κωνσταντίνου Δοξιάδη για τα ψηλά κτήρια, που είναι και επίκαιρο, όπως είπε και πριν ο κύριος Αλαβάνος. Και μία ιστορικός που κάνει διατριβή για την εσωτερική μετανάστευση στην Αθήνα στη δεκαετία του '60 και έχει μείνει έκπληκτη από το υλικό, από τις πληροφορίες που μπορεί να αντλήσει από τα reports και τα ερωτηματολόγια που έγιναν στα πλαίσια της έρευνας για την ανθρώπινη κοινότητα.

Αυτά ήθελα να πω γιατί ήθελα να τα ξέρετε. Και επίσης ήθελα να πω ότι το αρχείο είναι ανοικτό σε όλους τους ερευνητές και εγώ προσωπικά μπορώ να βοηθήσω οποιονδήποτε θέλει να δουλέψει μέσα στο αρχείο. Επίσης, να πω ότι περιμένω να έρθει και άλλο υλικό στο αρχείο από τους συνεργάτες, όπως πολλές φορές έχει στείλει υλικό ο κύριος Ψωμόπουλος, ή ο κύριος Χατζόπουλος ή ο κύριος Σωτηρίου πρόσφατα.

Αυτά είχα να σας πω, ευχαριστώ πάρα πολύ.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ο κύριος Δοξιάδης ζητάει τον λόγο.

Απόστολος Δοξιάδης

Συγνώμη, αλλά ήθελα να προσθέσω κάτι για το σοκολατάκι. Και επειδή είναι και η ίδια θέλω να το ακούσει και δημόσια. Ήταν εδώ ο Κοσμήτορας της Σχολής Αρχιτεκτονικής και Πολεοδομίας του Columbia, και μέγας ιστορικός της Αρχιτεκτονικής, δούλεψε δύο μέρες στο αρχείο, και φεύγοντας μου είπε: έχω περάσει τη ζωή μου σε αρχιτεκτονικά αρχεία. Δεν έχω δει καλύτερα οργανωμένο αρχιτεκτονικό αρχείο από αυτό, και δεν έχω δει στον κόσμο καλύτερη αρχειονόμο από την κυρία Παυλίδου. Οπότε πρέπει να το ξέρετε.

Παναγής Ψωμόπουλος

Τύχη βουνό να έχουμε την κυρία Παυλίδου υπεύθυνη για το αρχείο. Είχα πρόθεση να πω αν θέλει και κάποιος άλλος να πει δύο λόγια. Αλλά πάμε αρκετά αργά και δεν μπορούμε. Έχω, όμως, τους δύο προέδρους που έχουν ανάγκη να πουν μία λέξη, φαντάζομαι για το ίδιο θέμα, που είναι το θέμα του κτηρίου στο οποίο αναφέρθηκαν μερικοί και αναφέρθηκε και ο Απόστολος.

Σας ακούμε, λοιπόν. Πρώτα τον κύριο Πρόεδρο του Τεχνικού Επιμελητηρίου.

Γιάννης Αλαβάνος

Θέλω να σας διευκρινίσω ότι πραγματικά το θέμα δεν είναι το κτήριο, αλλά μια και τέθηκε στο τέλος, ας δοθούν κάποιες διευκρινίσεις, ίσως γιατί από παρανόηση που στην αρχική μου παρέμβαση δημιουργήθηκε, λέγοντας όμως αρχικά ότι είναι πραγματικά πολύ άδικο να αποδίδονται στον Πρόεδρο του ΤΕΕ οι παρεμβάσεις του Τεχνικού Επιμελητηρίου συνολικά.

Πρέπει να αποδίδονται σε αυτούς τους λίγους που τις συλλαμβάνουν και στους πάρα πολλούς που συμμετέχουν στη δουλειά και στις δράσεις του Τεχνικού Επιμελητηρίου.

Τώρα, για το κτήριο. Πραγματικά αν διατρέξει κάποιος τη δίτομη έκδοση θα διαπιστώσει πολύ εύκολα αυτό που είπε ο Απόστολος Δοξιάδης ότι ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ήταν αντίθετος με το να χρησιμοποιούνται τα κτήρια με τη μνημειακή τους λογική ή ως μουσεία.

Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να συμφωνούμε όλοι. Αλλά δεν είναι αυτή και η λογική του Τεχνικού Επιμελητηρίου. Λέω ότι, επειδή αναφέρθηκε στην αρχιτεκτονική Μπάου Χάουζ, θυμίζω ότι το Τεχνικό Επιμελητήριο έχει κάνει, νομίζω, μία πολύ σημαντική παρέμβαση στα κτήρια της Λ. Αλεξάνδρας, θέλοντας πραγματικά να λειτουργήσουν με μία δημιουργική ανάπλαση, χρησιμοποιώ τον ίδιο όρο, των κτηρίων της Λ. Αλεξάνδρας. Και ελπίζω ότι θα προχωρήσει. Άρα, αυτή είναι η λογική μας.

Θα διαβάσω όμως από το κείμενο, που δεν έχει φύγει ακόμα από το Τεχνικό Επιμελητήριο, που τεκμηριώνουμε την άποψη αυτή για το κτήριο, δύο παραγράφους, πολύ σύντομα.

«Το κτήριο γραφείων Κωνσταντίνου Δοξιάδη υπήρξε πρωτοποριακό και θεωρείται σήμερα ένα από τα σημαντικότερα κτήρια του μοντερνισμού στην μεταπολεμική Ελλάδα.

Η αρχή του κτίζουμε πάνω στην φύση προβάλλει τόσο από τους διασπασμένους όγκους που παρακολουθούν την κλίση του λόφου, είμαστε στους πρόποδες του Λυκαβηττού, όσο και από το εσωτερικό αίθριο, βρίσκεται στο σημείο από όπου ανάβλυζαν στην αρχαιότητα οι πηγές του Ηριδανού ποταμού των οποίων η ανάμνηση συμβολίζεται με την τοποθέτηση μίας επιφάνειας νερού στο δάπεδό του.

Τα σημεία φυγής από όλους τους ορόφους βλέπουν ταυτόχρονα τον Λυκαβηττό, την πόλη των Αθηνών και την Ακρόπολη, σύμβολο μίας μεγάλης αρχιτεκτονικής.

Είναι σαφές ότι το κτήριο εκφράζει το πνεύμα ενός οραματιστή αρχιτέκτονα. Υπάρχει συγχρόνως και ισχυρή μνήμη σχετικά με τις δραστηριότητες που φιλοξένησε το συγκρότημα Δοξιάδη, τόσο το γραφείο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και των συνεργατών του όσο και οι τεχνικές σχολές του Αθηναϊκού Τεχνολογικού Ινστιτούτου και η μεγάλη αίθουσα διαλέξεων και εκθέσεων, αποτελούν τόπο όπου επί σειρά πολλών δεκαετιών μαθήτευσαν, ανέπτυξαν την επιστήμη τους και άσκησαν το επάγγελμά τους πολλές γενιές μηχανικών και τεχνικών.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι από τις σχολές αποφοίτησαν το διάστημα 1958-1976, περίπου 25.000 σπουδαστές με ειδικότητες όπως σχεδιαστές, γραφίστες, διακοσμητές, συντηρητές έργων τέχνης, εργοδηγοί δομικών έργων, εργοδηγοί ηλεκτρολόγοι και λογιστές.»

Θέλουμε να πούμε, δηλαδή, ότι και το εσωτερικό του κτηρίου για εμάς έχει κάποια βαρύτητα. Όμως είχα ήδη συζητήσει με την Πρόεδρό σας στο τραπέζι και κατάλαβα ότι υπάρχουν και αντίθετες σκέψεις, τις οποίες, προφανώς, θα πρέπει να τις συζητήσουμε πριν, και στο Τεχνικό Επιμελητήριο.

Παναγής Ψωμόπουλος

Και να βοηθήσετε όπως μπορείτε, την άποψή σας. Ευχαριστώ πολύ, κύριε Πρόεδρε. Μυρτώ.

Μυρτώ Αντωνπούλου-Μπογδάνου

Θα αναφερθώ και εγώ στο κτήριο, παρόλο που δεν πρέπει να επεκταθούμε. Έγινε μία προσέγγιση ώστε ο Σύνδεσμος να πάρει μία θέση για αυτή την αλλα-

γή χρήσης του κτηρίου. Αλλά δεν το κάναμε, γιατί πρώτα θέλαμε να δούμε περί τίνος πρόκειται.

Ήρθε σε επαφή με εμάς ο αρχιτέκτονας, ο κύριος Τραβασάρος, ο οποίος έκανε τα σχέδια, αλλά και ο κατασκευαστής, ο κύριος Ιωάννου που δεν τον ξέρουμε προσωπικά.

Ο κύριος Τραβασάρος μας έκανε μία ενημέρωση στο γραφείο του, στον κύριο Φραντζεσκάκη και σε εμένα. Μας εξήγησε όλο το σκεπτικό της αλλαγής χρήσης, που ήταν δικαίωμά τους, γιατί δεν υπήρχε κανένα νομικό κώλυμα για να μη το αγοράσουν και να μην αλλάξουν την χρήση.

Δεν είχαμε τον χρόνο να το συζητήσουμε με το Διοικητικό Συμβούλιο ώστε να πούμε κάτι ως Σύνδεσμος, αλλά δεν ερωτηθήκαμε κιόλας επίσημα. Ερωτηθήκαμε για να πούμε αρνητικά ότι δεν θα έπρεπε να γίνει το έργο. Αλλά αφού δεν είχαμε καμιά ενημέρωση ακόμα, δεν μπορούσαμε να πάρουμε θέση..

Κατά την ενημέρωση είδαμε ότι το σκεπτικό που ακολούθησε ο αρχιτέκτονας ήταν να διατηρήσει το αίθριο, πρώτα-πρώτα, που ήταν καταρχήν και η δική μας γνώμη, ότι αυτό έπρεπε οπωσδήποτε να διατηρηθεί. Διατηρείται η λιμνούλα, διατηρείται ο Ηριδανός. Διατηρούνται όλοι οι όγκοι των κτηρίων, και όπως ακριβώς ήταν, έτσι παραμένουν οι όγκοι.

Προφανώς δεν μπορούν να διατηρηθούν τις όψεις, οι οποίες εκφράζουν την μονοτονία, την ομοιομορφία, όπως θέλουμε να το πούμε, του εσωτερικού που ήταν γραφεία στην σειρά. Δεν υπήρχε τίποτα άλλο. Από την στιγμή που από πίσω υπάρχουν κρεβατοκάμαρες, κουζίνες, μπάνια, καθιστικά, δεν ήταν δυνατόν να διατηρηθεί αυτή η όψη, αυτό είναι προφανές.

Ούτε και βρίσκω ότι είναι δίκαιο εκ των υστέρων να γίνει κάτι διατηρητέο για οποιονδήποτε λόγο, εφ' όσον το έχει αγοράσει ένας ιδιώτης, το έχει εκμεταλλευτεί, και έχει κάνει μία εξαιρετικά καλή μελέτη. Δεν μπορεί εκ των υστέρων να επέμβει το κράτος.

Σημειωτέον ότι πιστεύω ακράδαντα ότι όταν το κράτος κάνει διατηρητέα κτήρια, όπως έχει κάνει το πατρικό μου σπίτι, στο οποίο και μένω, ένα τριώ-

ροφο πέτρινο με κεραμίδια στην Λ. Αλεξάνδρας, θα πρέπει να έχει και υποχρεώσεις.

Δεν μπορεί, δηλαδή, να κόβει τον συντελεστή, να μην μπορείς να τον κάνεις τίποτα, τη μια φορά να μπορείς να τον πουλήσεις, την άλλη να μην μπορείς και τελικά να χάνεται, και να μην πληρώνει και τίποτα για την συντήρηση αυτών των κτηρίων.

Για αυτό και η Αθήνα έχει γεμίσει κτήρια τα οποία είναι σκεπασμένα με κουρελούδες και καταρρέουν, παλιά σπίτια, που στην γειτονιά μου υπάρχουν άπειρα, γιατί δεν μπορούν να τα συντηρήσουν οι ιδιοκτήτες, όπως δεν μπορώ και εγώ να συντηρήσω τώρα και τρέχουν τα κεραμίδια μου και είμαστε με λεκάνες.

Το έβαψα, εντάξει, γιατί αυτό έχει σχέση με τους περίοικους, να μην βλέπουν μία αηδία. Από εκεί και πέρα όμως το κράτος δεν αναλαμβάνει και τις ευθύνες του. Και το βρίσκω πολύ άδικο εκ των υστέρων να έρχεται και να λέει εσύ που το αγόρασες, το μελέτησες και τελείωσες την μελέτη, τώρα θέλω να το κάνω διατηρητέο.

Αυτή είναι η προσωπική μου γνώμη. Δεν έχουμε συζητήσει στον Σύνδεσμο ακόμα. Ούτε μας έχει επίσημα ζητηθεί να πάρουμε μία θέση. Όταν το κάνουμε αυτό, θα δούμε.

Η προσωπική μου θέση είναι αυτή. Το τι θα αποφασίσει ο Σύνδεσμος, όταν το συζητήσουμε στο Δ.Σ. και χρειαστεί η γνώμη μας, αυτή μπορεί να είναι διαφορετική, δεν ξέρω.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστώ πολύ για τις προσωπικές γνώμες των δύο προέδρων. Βλέπω ότι θέλει να πει κάτι ο κύριος Δημητρίου.

Δημητρίου

Μόνο μία κουβέντα θέλω να πω. Δεν θυμάμαι ποτέ να μας πήγε κόντρα το Τεχνικό Επιμελητήριο. Εκείνοι που μας πήγαιναν κόντρα ήταν η Τεχνική Υπηρεσία του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και έχει και ονοματεπώνυμο, το οποίο θα ξέρει ασφαλώς και ο Νάσος και ο Παναγής.

Παναγής Ψωμόπουλος

Ευχαριστώ πολύ.

Κυρίες και κύριοι, ήταν μία πολύ ενδιαφέρουσα και συγκινητική και ενδιαφέρουσα ημέρα σήμερα. Το μεγάλο πλήθος που είναι παρόν, είμαι βέβαιος θα ευχαριστούσε τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη.

Ο Δοξιάδης είχε μερικούς ανθρώπους-πολύ λίγους- που τους λάτρευε, κυριολεκτικά. Ανάμεσα σε αυτούς και ο μεγάλος ιστορικός Άρνολντ Τοέμπι. Τον είχε, πολλές φορές, καλέσει ως σύμβουλο για το ερευνητικό του έργο, τις αρχαίες πόλεις και για άλλα θέματα. Ομοίως και ο Τοέμπι τον αγαπούσε και τον θαύμαζε. Θυμάμαι, ότι έγραφε σε μένα ελληνικά ο Τοέμπι. Σ' ένα σημειώμά ανέφερε: *Παναγή, ποιό είναι το πρόγραμμα του Συμποσίου φέτος στη Δήλο; Μπορούμε να πάμε στο Τρίκερι ή την Πάτμο; Είχα πάει πριν 75 χρόνια, όταν ήμουν 16 ετών.* Ο Δοξιάδης, αυτόματα τα άλλαζε όλα, προκειμένου να ευχαριστήσει τον Τοέμπι.

Κάποια φορά λοιπόν, που ήλθε ο Τοέμπι στην Αθήνα, ο Δοξιάδης κυκλοφόρησε ένα σημειώμα σ' όλους μας στο γραφείο-εκατοντάδες συνεργάτες- με το ακόλουθο κείμενο: *Σήμερα, στις 6 το απόγευμα θα κάνει ομιλία ο Άρνολντ Τοέμπι, εμείς τελειώναμε δουλειά στις 3.00 και έπρεπε να γυρίσουμε στις 6.00.*

Ως τότε νεολαία δεν πήγε κανείς μας. Στην αίθουσα ήταν 7 άνθρωποι. Την επομένη δεύτερο σημειώμα από τον ο Δοξιάδη, προς όλους τους συνεργάτες: *"ντρέπομαι για εσάς"*. Κάποτε ελπίζω να σοβαρευτούμε.

Σήμερα δεν θα ντρέποταν για εμάς και αυτό είναι υπέροχο. Ευχαριστούμε πολύ όλους που είστε εδώ. Ευχαριστούμε πολύ το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, τον Πρόεδρο και τους συνεργάτες για τη σπάνια αυτή ευκαιρία. Τον Σύνδεσμο των Συνεργατών και Φίλων του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και το Μουσείο Μπενάκη που μας φιλοξένησε. ευχαριστώ όλους για την ανοχή σας στην αθεράπευτη αθυροστομία μου.

Καλή όρεξη και ευχαριστούμε πάρα πολύ.